Халқ зиёлилари рўзномаси

Маърифат

معرفت

MARIFAT

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган

1992 ЙИЛ 21 НОЯБРЬ, ШАНБА

№ 96 (6592).
Баҳоси 1 сўм 50 тийин.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯВИЙ КОМИССИЯСИДА

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг лойиҳаси 1992 йил 26 сентябрь куни матбуотда эълон қилингач, умумхалқ муҳокамаси бошланиб кетди. Икки ой давомида лойиҳа матбуотда, телевидение ва радио орқали, меҳнат жамоаларида ва ўқув юртларида зўр қизиқиш билан қизғин муҳокама қилинмоқда. Шу кунгача лойиҳа муҳокамасида миллионлаб киши қатнашди. Юз минглаб кишилар истак ва таклифларини айтишди. Республика матбуотининг ўзида юздан ортиқ мақола эълон қилинди. Уларда минглаб таклиф ва мулоҳазалар билдирилди.

Конституциявий комиссияга таклифлар ва мулоҳазалар баён этилган салкам 600 та хат тушди. Қорақалпоғистон Республикасидан, вилоятлар, туманлардан, Тошкент шаҳридан икки мингга яқин таклиф ва мулоҳаза олинди. Тушган таклиф ва мулоҳазаларнинг жами беш мингтадан ошади. Муҳокаманинг барча қатнашчилари лойиҳани қўллаб-қувватламоқдалар ва маъқулламоқдалар. Муҳокама чоғида таъкидланишича, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг лойиҳаси Конституция тузилиши соҳасидаги жаҳон тажрибасига таянади, энг муҳим халқаро ҳуқуқий ҳужжатларга мос келади, демократик ғоялар ва қоидаларни мужассамлаштиради, инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги ғамхўрлик шу ғоя ва қоидаларга асос қилиб олинган.

Конституциявий комиссия Конституция лойиҳасини тайёрлаш жараёнида Осиё, Европа ва Америкадаги ўнлаб мамлакатларнинг конституцияларини, БМТ Бош Ассамблеяси 1948 йил декабрда қабул этган инсон ҳуқуқлари умумий Декларациясини ва инсон ҳуқуқлари ҳақидаги бошқа халқаро ҳуқуқий ҳужжатларни ўрганиб чиқди.

Муҳокама қатнашчилари лойиҳанинг мухтасарлик, чуқур мазмундорлик, соддалик каби фазилатларини таъкидламоқдалр.

Лойиҳанинг умумхалқ муҳокамаси уни янада мазмундор қилиш, лойиҳага бир қанча муҳим тузатиш ва ўзгартишлар киритиш имконини берди. Конституция лойиҳасининг деярли барча моддаларига тааллуқли бўлган беш мингтадан кўпроқ мулоҳаза ва таклифнинг қарийб ярмиси эътиборга олинди. Чунончи, муқаддимага ва 46 та моддага тузатиш ва қўшимчалар киритилди. 35-моддага энг кўп тузатиш киритишга тўғри келди. Кўпчилик мулоҳаза ва таклифлар лойиҳанинг фуқаролар ҳуқуқлари ва эркинликларига, шахс дахлсизлигига, виждон эркинлигига, диннинг жамият турмушидаги аҳамияти ва ўрнига, иқтисодий ҳуқуқларга, жумладан мулкчилик ҳуқуқига, ишбилармонлик ва бозор муносабатларини ривожлантиришга, давлат бошқарувини, суд тизимини, прокуратурани такомиллаштиришга, ҳуқуқ-тартибот ва интизомнинг конституциявий асосларини мустаҳкамлашга бағишланган бўлимлари, боблари ва моддаларига тааллуқли бўлди.

Конституциявий комиссияга тушган хатларда ва бошқа ҳужжатларда айрим моддаларнинг таҳририни яхшилашга оид бир талай таклифлар баён этилган. Айтилган барча мулоҳаза ва таклифлар конституциявий комиссия томонидан зўр миннатдорлик билан қабул этилди. Уларнинг ҳаммаси синчиклаб ўрганилди, тартибга солинди ва жиддий таҳлил этилди. Хатлар устидаги иш давом этмоқда. Тушаётган таклифлар мазмунига қараб гуруҳланмоқда, эксперт гуруҳи томонидан синчиклаб ўрганиб чиқилмоқда, сўнгра конституциявий комиссияга топширилмоқда.

Кўпгина хатларда у ёки бу моддаларнинг мазмунини батафсилроқ очиб бериш, уларнинг таҳририни ўзгартириш, айрим моддаларни лойиҳадан чиқариб ташлаш ёки аксинча, уни янги моддалар билан тўлдириш ҳақидаги илтимослар баён этилган. Конституциявий комиссия Конституция лойиҳасига янги моддалар киритишни зарур, деб топди.

Киритилган таклиф ва мулоҳазалар лойиҳанинг кўпгина моддалари мазмуни ва таҳририни анчагина яхшилаш имконини берди. Булар, жумладан, Конституциянинг муқаддимасига, эълон қилинган лойиҳанинг 12, 14 15, 16, 18, 21, 24, 25, 30, 35, 36, 42, 53, 61, 75, 80, 81, 83, 92, 105, 109, 110, 113, 114 ва бошқа моддаларига тааллуқлидир.

Шуни ҳам айтиш керакки, тушган мулоҳаза ва таклифларнинг бир қисми конституциявий тусда бўлмай, жорий қонунчиликда ҳал этилиши лозим бўлган аниқ масалаларга тааллуқлидир. Бу хатлар янги қонун лойиҳаларини тайёрлаш вақтида ҳисобга олиш учун Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига топширилади.

Конституциявий комиссиянинг ишчи гуруҳи қилинган ишни эътиборга олиб, Конституция лойиҳасининг янги таҳририни эълон қилиш зарур, деб ҳисоблайди, бунда муҳокама жараёнига янги омил бахш этиш ва Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг лойиҳасини бундан буён чуқурроқ муҳокама қилиш имкониятини яратиш назарда тутилади.

КОНСТИТУЦИЯВИЙ КОМИССИЯ.

(Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг янги лойиҳаси газетанинг 2-, 3-саҳифаларида босилмоқда).

Келажак яратувчиларини тайёрлашда ҳозирги замон фан-техникасининг сўнгги ихтироларидан фойдаланиш энг тўғри йўл. Шу мақсадда Тошкент шаҳридаги 64-мактабда ўқувчиларга илм беришда имкони борича ЭҲМ ва турли ўқув техникаларидан фойдаланишга катта эътибор берилаяпти.

ТАСВИРЛАРДА: 1. Г. Калиева ўқувчиларга компьютер билан тиллашишни ўргатмоқда. 2. Г. Нуруллаева бошланғич синф ўқувчиларига она-сайёрамиз ҳақида тушунча бермоқда.

Р. АЛЬБЕКОВ суратлари.

САХОВАТ

Сирдарё вилояти Мирзаобод район ҳокими Ш. Мирзаев район хўжаликларининг 1992 йил пахта тайёрлаш режасидан ташқари, умумтаълим мактаблари томонидан терилган пахтанинг пулини умумтаълим мактабларига ажратиш тўғрисида қарор қабул қилди. Бундан кўзда тутилган асосий мақсад, хўжалик йилида обҳаво шароитининг оғир келганлиги оқибатида қишлоқ хўжалиги экинларининг, жумладан, пахта етиштириш ва йиғиб-териб олишнинг жуда ҳам кечикиб кетаётганлиги учун етиштирилган ҳосилни йиғиб олишни жадаллаштириш ва ундан кўриладиган манфаатдорликни оширишдир. Қарорни қабул қилишда давлат ва жамоа хўжаликлари, шунингдек, мактаб жамоаларининг таклифлари инобатга олиндики, бу айни пайтда мактаблар учун ғамхўрликнинг ўзига хос бир тадбири бўлди.

Қарорнинг бажарилиши хўжаликлар билан мактаблар ўртасида тузилган шартнома асосида амалга оширилади. Жумладан, райондаги «Деҳқонобод» давлат хўжалиги билан Райимжон Муҳаммедов номли 21-мактаб ўртасида тузилган шартномада ҳар икки томон зиммасига олган мажбуриятлар аниқ кўрсатилган.

Шартномада давлат хўжалиги мактаб ўқитувчи ва ўқувчилари жамоасига пахта йиғиб-териб олинадиган ер майдони ажратиши, зарур шарт-шароитларни яратиши, териб берилган пахта учун ҳар беш кунда иш ҳақини тўлаб борилиши, хўжалик давлатга пахта топшириш режасини тўлиқ бажаргандан сўнг мактаб жамоаси терган барча пахтани сотишдан тушадиган маблағни мактабга бериши, йиғим-терим ишида техника ёрдами кўрсатиши қайд этилган.

Мактаб жамоаси ўз навбатида йиғим-теримда фаол иштирок этиб, хўжаликнинг давлатга пахта топшириш режасини бажарилишига ўз ҳиссасини қўшади, ҳосилни тоза ва сифатли теришни таъминлайди, хўжалик режаси бажарилганидан сўнг ўз терган ҳосилини ҳар куни хўжалик вакилига далолатнома асосида топширади.

Умуман, бу саховатли иш эл бойлигини кўпайтиришга мактаблар жамоалари улуши қўшилиши билан биргa, ўқитувчи ва ўқувчиларнинг моддий манфаатдорлигини ҳам оширади. Бу бозор иқтисоди шароитида мактаб жамоаларини қўллаб-қувватлашдаги яхши ишлардан биридир, албатта.

Мухбиримиз.

ЛИЦЕЙ ОЧИЛДИ

Яқинда Фарғона шаҳрида туркча хусусийлаштирилган эркаклар лицейи очилди. 5- ва 8-синф ўқувчиларидан 100 нафар ўғил болалар ўқийдиган бу ўқув даргоҳининг синф хоналари, ўқиш, дам олиш, ювиниш, даволаниш хоналари туркча усулда жиҳозланди. Биринчи босқичдаёқ болалар турк ҳамда инглиз тилида мукаммал сўзлаша оладиган бўладилар.

Д. АБДУРАҲМОНОВ.

Мулоҳаза

АДОЛАТЛИ СИНОВ ТАРАФДОРИМИЗ

Биз чет эл таълимининг илғор жиҳатларидан фойдаланишга кириша бошладик. Жумладан, 1992 — 1993 ўқув йилидан эътиборан инглиз, турк тиллари бўйича чуқур ўзлаштириш курсларининг очилиши, факультатив соатларнинг шу фанларга ажратилиши фикримиз исботидир. Бу йил тажриба тариқасида республикамиздаги 19 та олий ўқув юртида талаба танлови тест асосида ўтказилди. Мазкур усул мактабларнинг 10-синфига ўқувчилар қабул қилишда ҳам қўлланилди. Бу усул туманимиздаги илм масканларида август ойининг 24—25 кунлари ўтказилди. Бизнингча, 10-синфга қабулни августда эмас, балки ўқувчининг билими шаклланган даврда, яъни 26 майдан 31 майгача ўтказилиши мақсадга мувофиқдир.

Шунингдек, тест мактабларда иқтидорли ўқувчиларни аниқлашда, синфдан-синфга кўчириш ва давлат имтиҳонларида, олимпиадаларни ва ўқув-тарбиявий мусобақаларни ўтказишда самарали натижалар бериши шубҳасиздир.

Бу усул бир вақтнинг ўзида фан ўқитувчисининг билими ва услубига ҳам берилган баҳо бўлиб хизмат қилади. Келгусида ўқитувчиларни кўрикдан ўтказишда ҳам тест синовларига таянишимиз зарур.

Мактабга янги ходимларни қабул қилиш ҳам аста-секин тест синовлари асосида ўтказилгани маъқул. Ана шундагина мактаб директорларининг ўзлари хоҳлаганчалик мутахассисларни ишга қабул қилишларига барҳам берилади.

Туманимизда илғор, ижодкор ўқитувчилар кўпчиликни ташкил этади. Улар тест синовларини қўллаб-қувватламоқдалар. Очиғини айтганда, мактабларимизда ўқув-тарбия ишларини тўғри изга солиб бориш ўта мураккаб жараёндир ва бунинг учун директордан, унинг ўринбосарларидан катта масъулият, машаққат, изланиш, адолат ҳамда ташкилотчилик талаб қилинади. Ўз иш фаолиятимиздан келиб чиқиб айтмоқчимизки, бундай кенг қамровли ишларни бажаришга улгуриш, айниқса, тараққиётнинг ҳозирги босқичида янада оғирлашмоқда. Бизга бу борада фақат тест ва аттестация ёрдам бериши мумкин. Шунинг учун ҳам, кўпчилик касбдошларимиз қатори маорифимизга кириб келаётган ушбу янгиликни қўллаб-қувватлаймиз.

П. СУЛТОНОВ,
Самарқанд вилояти Паст Дарғом районидаги 13-ўрта мактаб директори.

Р. ЭГАМБЕРДИЕВ,,
шу райондаги 34-ўрта мактаб директорининг ўринбосари.

ПРЕЗИДЕНТ ФАРМОНЛАРИ ИЗИДАН

Бозор муносабатлари кундалик ҳаётимизга шижоат билан кириб келиб, ҳамма-ҳаммага таъсир қилмоқда. Фаолиятнинг барча жабҳаларини қайта кўриб чиқиш, қачонлардир ўзгармасдек туюлган дастлабки тушунчаларни ўзгартиришга тўғри келаётир. Кўпгина муаммоларга ёндашиш ҳам бошқача бўлмоқда. Агар илгари расмий ҳисоботлар ва газета материалларида «меҳнаткаш омма онглилиги ва ташаббускорлигини» кўрсатишга катта эътибор берилган бўлса, бугунги кунда биз ҳамма-ҳаммага оддий ва яқин бўлган онла бюджети муаммоларини тўғридан-тўғри муҳокама қилаяпмиз, иш ҳақи тўғрисида гапиряпмиз, нарх-навонинг ошиш суръати билан иш ҳақининг ўсиш суръатини таққослаяпмиз.

Таҳририятимизга келаётган хатлар орасида халқ таълими ходимлари, ўқитувчилар иш ҳақини ошириш кўзда тутилган Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари тўғрисида, халқ таълими ходимларига берилган имтиёзлар ҳақида батафсил маълумот бериш сўралган мактублар ҳам талайгина.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги план-молия бош бошқармасининг бошлиғи Шуҳрат Боқиевич ҒУЛОМОВ билан мухбиримиз ана шу масалалар ҳақида суҳбатлашди.

— Шуҳрат Боқиевич, келинг, болалик, ўсмирлар мураббийлари тўғрисидаги ижтимоий ғамхўрликларни амалга ошириш нималардан бошланганлигини бир эслайлик...

— Бунинг учун икки йил ортга, яъни Республикамиз Президентининг Фармони билан бошланғич синфлар ўқитувчилари иш ҳақи оширилиши даврига назар ташлашга тўғри келади. Бу тоифадаги педагогларга имтиёз берилиши бежиз эмас эди. Мамлакат аҳолисининг таълим сифати бошланғич, таянч таълим натижаларига боғлиқдир. Агар бунга етарли эътибор берилмаса, таълимнинг бу муҳим босқичида сифат муаммолари вужудга келади. Айнан бошланғич мактабда билимга аниқ замин яратиладики, унинг ижрочиси ўқитувчидир.

КЕЛАЖАККА ҒАМХЎРЛИК — АСОСИЙ МАҚСАД

Мазкур Фармонда кўзда тутилган бошланғич синфлар ўқитувчилари ўқув нагрузкасининг қамайтирилиши уларнинг дарсларга яхши тайёргарлик кўришига, шу билан бирга ижодий ишлаши, ўз билимини кенгайтириши учун бўш вақт топишига имкон яратди.

— Бу халқ таълими ходимлари иш ҳақини ошириш кўзда тутилган дастлабки Фармонлардан бири бўлиб қолди, албатта. Бу ўринда ўқитувчилар даромадларининг ўсишини кўрсатувчи аниқ мисолларни, рақамларни келтириш мумкинми?

— Бугунги кунда умумтаълим мактаблари ўқитувчиларининг ўртача ставка иш ҳақи 361 сўмдан 5460 сўмга кўпайди. Шу йил 8 октябрдаги Президент Фармони билан бюджет ташкилотлари ходимларининг иш ҳақлари ҳам 1,6 мартага оширилди. Биз ҳам, ўқитувчиларнинг ўзлари ҳам буни эртанги кун эгаларининг шаклланиши кўп жиҳатдан боғлиқ бўлган кишиларга қилинган катта ғамхўрлик сифатида баҳолаймиз. Албатта, ўтган вақт мобайнида саноатда ҳам, озиқ-овқат маҳсулотларида ҳам нарх-наво баҳолари кўп мартага кўпайди. Электр қувватидан фойдаланиш учун тўланадиган ҳақ ошди. Халқ таълими ходимларига берилган имтиёзлар эса эркин бозор шаклланиши шароитида улар турмуш тарзини кўп марта енгиллаштиради.

Бу ўринда бир неча рақам келтиришим мумкин. Келинг, қўшни мамлакатлар ўқитувчилари ставка иш ҳақларини таққослаб кўрайлик. Қозоғистонда у 3040 сўмни, Тожикистонда 2600 сўмни, Қирғизистонда 1730 сўмни (бизга маълум бўлишича, бу рақам 1 ноябрдан икки баробарга ортган) ташкил этади. Ўқитувчилар иш ҳақининг ҳаммадан кўпи Туркманистондадир. Шуни яна бир бор таъкидлайманки, бу рақамлар нисбийдир.

Ҳар бир ўқитувчи ставка иш ҳақига яна дафтар текширганлиги, синф раҳбарлиги, ўқув устахонасига раҳбарлик қилганлиги ва бошқалар учун ҳам қўшимча ҳақ қўшиб берилади. Ставка иш ҳақининг ошиши билан бирга шунга мос равишда бу қўшимча иш ҳақлари ҳам, шунингдек аҳолининг кўп табақаларига тарқатиладиган нафақалар ҳам ошди.

— Сиз халқ таълими ходимлари учун имтиёзлар тўғрисида эсладингиз. Илож бўлса, батафсилроқ...

— Эҳтимол, бу ўринда имтиёзлар ҳақида эслатиш ҳам мумкиндир. 1991 йил 13 ноябрдаги Президент Фармони билан юқори синф ўқитувчиларининг иш ҳақлари уларнинг ҳафталик дарс нагрузкаларини 18 соатдан 16 соатга тушириш орқали оширилди ва турар-жой хамда коммунал хизмат учун тўловларда уларга имтиёзлар берилди. Қишлоқ жойларда ва шаҳар тусидаги посёлкаларда истиқомат қиладиган ўқитувчилар умуман бу тўловлардан озод этилди. Бундан ташқари, идоралар ва давлат уйларида яшовчи ўқитувчиларга турар-жойларини шахсий мулк қилиб ўтказиб бериш кўзда тутилди. Амалда бу Фармон мазкур маориф ходимларигагина эмас, балки соҳанинг бошқа табақаларига ҳам жорий қилинди. Шуни эслатишни истардимки, 1991 йил декабридаги Президент Фармони билан ҳунар-техника билим юртлари, мактабгача ва мактабдан ташқари тарбия муассасалари, спорт мактаблари ходимларига ҳам имтиёзлар берилди. Президентнинг бошқа Фармонларига мувофиқ олий мактаб ходимлари тўғрисида ҳам ғамхўрлик намоён қилинди.

Бугунги кунда республика ўқитувчилари тўғрисида ғамхўрликни фақат уларнинг иш ҳақлари оширилиши билан чегаралаб қўйсак, албатта, хато бўлур эди. Мустақил Ўзбекистон халқ таълими тизими тўғрисида, ўсиб келаётган ёш авлодни тарбиялашга дахлдор кишилар ҳақида мунтазам ижтимоий ғамхўрлик қилиш сиёсатини шакллантириш давом этмоқда. Буларнинг ҳаммаси мактаб ишида аниқ силжишларга эришишдаги республика олий сиёсий раҳбарлигининг қатъий йўлини ифодалайди. Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримовнинг таълим ходимлари тўғрисидаги фармонларида ўз ифодасини топган йўлини қисқача қилиб **КЕЛАЖАК ТУҒРИСИДА ҲАР ТОМОНЛАМА ҒАМХЎРЛИК СИЕСАТИ** деб аташ мумкин. Бу сиёсатни ўзини ўқитувчиликдек қийин, аммо шарафли меҳнатга бахш этган кишилар чин қалбларидан қизғин қўллаб-қувватламоқдалар.

— Суҳбатингиз учун раҳмат!

Суҳбатни мухбиримиз А. ЛЮБЕЧАНСКИЙ олиб борди.

ҲОСИЛ БАЙРАМИ

Марҳамат районидаги ёш табиатшунослар масканида ҳосил байрами ўтказилди. Ҳосил байрамида райондаги жами мактабларнинг вакиллари иштирок этишди. Қатнашчилар ўзлари олиб келишган боғ ва полиз маҳсулотларини намойиш қилишди. Шуни эътибор билан қайд этиш лозимки, бу ерга келтирилган маҳсулотларни мактаб ўқувчиларининг ўзлари ўқитувчилар раҳбарлигида мактаб тажриба участкаларида етиштиришган. Ҳосил байрами доирасида ўтказилган баҳс ҳам ғоятда қизиқарли бўлди. Бу ташкилий ишда фаоллик кўрсатганларга моддий ва маънавий мукофотлар топширилди.

А. ЭРАЛИЕВ.

ИШЧИ ГУРУҲИНИНГ ЙИҒИЛИШИ

Ўзбекистон Республикасининг «Давлат тили тўғрисида»ги Қонунини Халқ таълими вазирлигининг барча тизим ва тузилмаларида тадбиқ этиш бўйича ишчи гуруҳининг йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда Ўзбекистон Республикасининг «Давлат тили тўғрисида»ги Қонунининг амалга оширилиб бориши, бу хусусда қабул қилинган қарорларнинг қандай бажарилаётгани, Халқ таълими вазирлигининг тил Қонунини тўлиқ амалга оширишга мўлжалланган 1992-93-йиллар учун иш режаси, давлат тилини ўрганишни таъминлайдиган дастур ва дарсликлар масаласи муҳокама қилинди.

Кун тартибидаги масала бўйича Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирининг биринчи муовини И. С. Сайджонов сўзга чиқиб, ишчи гуруҳининг мақсад ва вазифалари, республикадаги таълим бўғинларида давлат тили ҳақидаги Қонунни жорий этиш ишларини жонлантириш, айниқса, таълим рус тилида олиб бориладиган ўқув даргоҳларида ўзбек тили ўқитилиши мазмунини янгилаш хусусида гапирди, «Таълим тизимларида ўзбек тили таълими мазмунини такомиллаштириш» мавзуида республика семинар-кенгашини ўтказиш, жойларда ўзбек тилини жадал ўрганиш курсларини ташкил этиш, бунда радио, телевидение, вақтли матбуот воситаларидан унумли фойдаланиш зарурлигини алоҳида таъкидлади, мавжуд телеўқувлар дастурларини қайта кўриб чиқиш, мазмунини бойитиш ва унинг мунтазамлигига эришиш зарурлигини қайд этди.

Муҳокамада халқ таълими вазири муовини М. Қурбонов, Низомий номидаги ТДПИ ўзбек филологияси факультети декани, профессор Н. Маҳмудов, Қорниёзий номидаги ЎзПФИТИ илмий ходими Й. Абдуллаев сўзга чиқдилар.

М. АБДУРАИМОВА.

ЛОЙИҲА

МУҲОКАМА ДАВОМИДА БИЛДИРИЛГАН ТАКЛИФ ВА МУЛОҲАЗАЛАР ИНОБАТГА ОЛИНГАН

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ

МУҚАДДИМА

Ўзбекистон халқи:

инсон ҳуқуқларига ва давлат суверенитети ғояларига содиқлигини тантанали равишда эълон қилиб,

ҳозирги ва келажак авлодлар олдидаги юксак масъулиятини англаган ҳолда,

ўзбек давлатчилиги ривожининг тарихий тажрибасига таяниб,

демократия ва ижтимоий адолатга садоқатини тасдиқлаб,

халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган қоидалари устунлигини тан олган ҳолда,

республика фуқароларининг муносиб ҳаёт кечиришларини таъминлашга интилиб,

инсонпарвар демократик ҳуқуқий давлат барпо этишни кўзлаб,

фуқаролар тинчлиги ва миллий тотувлигини таъминлаш мақсадида ўзининг мухтор вакиллари сиймосида Ўзбекистон Республикасининг мазкур Конституциясини қабул қилади.

БИРИНЧИ БЎЛИМ

АСОСИЙ ПРИНЦИПЛАР

I БОБ. ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ

1-модда. Ўзбекистон — суверен демократик республика. Давлатнинг «Ўзбекистон Республикаси» ва «Ўзбекистон» деган номлари бир маънони англатади.

2-модда. Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар.

3-модда. Ўзбекистон Республикаси ўзининг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, давлатни идора этиш тизимини белгилайди, ички ва ташқи сиёсатини амалга оширади.

Ўзбекистоннинг давлат чегараси ва ҳудуди дахлсиз ва бўлинмасдир.

4-модда. Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ўзбек тилидир.

Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида истиқомат қилувчи барча миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналарини ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратади.

5-модда. Ўзбекистон Республикаси қонун билан тасдиқланадиган ўз давлат рамзлари — байроғи, герби ва мадҳиясига эга.

6-модда. Ўзбекистон Республикасининг пойтахти — Тошкент шаҳри.

II БОБ. ХАЛҚ ҲОКИМИЯТЧИЛИГИ

7-модда. Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан-бир манбаидир.

Ўзбекистон Республикасида давлат ҳокимияти халқ манфаатларини кўзлаб ва Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳамда унинг асосида қабул қилинган қонунлар ваколат берган идоралар томонидагина амалга оширилади.

Конституцияда назарда тутилмаган тартибда давлат ҳокимияти ваколатларини ўзлаштириш, ҳокимият идоралари фаолиятини тўхтатиб қўйиш ёки тугатиш, ҳокимиятнинг янги ва мувозий таркибларини тузиш Конституцияга хилоф ҳисобланади ва қонунга биноан жавобгарликка тортишга асос бўлади.

8-модда. Ўзбекистон халқини миллатидан қатъий назар, Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари ташкил этади.

9-модда. Давлат ва жамият ҳаётининг энг муҳим масалалари халқ муҳокамасига тақдим этилади, умумий овозга (референдумга) қўйилади. Референдум ўтказиш тартиби қонун билан белгиланади.

10-модда. Ўзбекистон халқи номидан фақат у сайлаган Республика Олий Мажлиси ва Президенти иш олиб бориши мумкин.

Жамиятнинг бирон-бир қисми, сиёсий партия, жамоат бирлашмаси, ижтимоий ҳаракат ёки алоҳида шахс Ўзбекистон халқи номидан иш олиб боришга ҳақли эмас.

11-модда. Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими ҳокимиятни қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши принципига асосланади.

12-модда. Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланади.

Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмас.

13-модда. Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиймати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлар олий қадрият ҳисобланади.

Демократик ҳуқуқ ва эркинликлар Конституция ва қонунлар билан ҳимоя қилинади.

14-модда. Давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб, ижтимоий адолат ва қонунийлик принциплари асосида амалга оширади.

III БОБ. КОНСТИТУЦИЯ ВА ҚОНУННИНГ УСТУНЛИГИ

15-модда. Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларнинг устунлиги сўзсиз тан олинади.

Давлат, унинг органлари, мансабдор шахслар, фуқаролар ўз фаолиятларида Конституция ва қонунларга амал қилишлари шарт.

16-модда. Мазкур Конституциянинг бирорта қоидаси Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ ва манфаатларига зарар етказадиган тарзда талқин этилиши мумкин эмас.

Бирорта ҳам қонун ёки бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжат Конституция нормалари ва қоидаларига зид келиши мумкин эмас.

IV БОБ. ТАШҚИ СИЁСАТ

17-модда. Ўзбекистон Республикаси халқаро муносабатларнинг тўла ҳуқуқли субъектидир. Унинг ташқи сиёсати давлатларнинг суверен тенглиги, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик, чегараларнинг дахлсизлиги, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, ички ишларга аралашмаслик қоидаларига ва халқаро ҳуқуқнинг умумий эътироф этилган бошқа қоидалари ва нормаларига асосланади.

Республика давлатнинг ҳамда халқнинг олий манфаатлари, фаровонлиги ва хавфсизлигини таъминлаш мақсадида иттифоқлар тузиши, ҳамдўстликларга ва бошқа давлатлараро тузилмаларга кириши ва улардан ажралиб чиқиши мумкин.

ИККИНЧИ БЎЛИМ

ИНСОН ВА ФУҚАРОЛАРНИНГ АСОСИЙ ҲУҚУҚЛАРИ, ЭРКИНЛИКЛАРИ ВА БУРЧЛАРИ

V БОБ. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

18-модда. Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъий назар, қонун олдида тенгдирлар.

Имтиёзлар фақат қонун билан белгиланиб қўйилади ҳамда ижтимоий адолат принципларига мос бўлиши шарт.

19-модда. Ўзбекистон Республикаси фуқароси ва давлат бир-бирига нисбатан бўлган ҳуқуқлари ва бурчлари билан ўзаро боғлиқдирлар. Фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиздир, улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмас.

20-модда. Фуқаролар ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда бошқа шахсларнинг, давлат ва жамиятнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқлари ва эркинликларига путур етказмасликлари шарт.

VI БОБ. ФУҚАРОЛИК

21-модда. Ўзбекистон Республикасининг буткул ҳудудида ягона фуқаролик ўрнатилади.

Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги, унга қандай асосларда эга бўлганликдан қатъий назар, ҳамма учун тенгдир.

Қорақалпоғистон Республикасининг фуқароси айни вақтда Ўзбекистон Республикасининг фуқароси ҳисобланади.

Фуқароликка эга бўлиш ва йўқотиш асослари ҳамда тартиби қонун билан белгиланади.

22-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида ҳам, унинг ташқарисида ҳам ўз фуқароларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш ва уларга ҳомийлик кўрсатишни кафолатлайди.

23-модда. Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ таъминланади. Улар Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари ва халқаро шартномалари билан белгиланган бурчларни адо этадилар.

VII БОБ. ШАХСИЙ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАР

24-модда. Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқи. Ҳаётга суиқасд қилиш энг оғир жиноятдир.

25-модда. Ҳар ким эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга.

Ҳеч ким қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас.

26-модда. Жиноят содир этганликда айбланаётган ҳар бир шахс қонуний тартибда, судда ошкора кўриб чиқилиб, унинг айби аниқланмаганига қадар айбдор эмас деб ҳисобланади. Судда айбланаётган шахсга ўзини ҳимоя қилиш учун барча шароитлар таъминлаб берилади.

Ҳеч ким қийноққа солиниши, зўравонликка, шафқатсиз ёки қадр-қимматни камситувчи бошқа тарздаги муомалага дучор этилиши мумкин эмас.

Ҳеч кимнинг устидан унинг розилигисиз тиббий ёки илмий тажрибалар ўтказилиши мумкин эмас.

27-модда. Ҳар ким ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажовузлардан, шахсий ҳаётга аралашишдан ҳимояланиш ва турар жой дахлсизлиги ҳуқуқига эга.

Ҳеч ким қонун назарда тутган ҳоллардан ва тартибдан ташқари бировнинг турар жойига кириши, тинтув ўтказиши ёки уни кўздан кечириши, ёзишмалар ва телефонда сўзлашувлар сирини ошкор қилиши мумкин эмас.

28-модда. Ўзбекистон Республикаси фуқароси Республика ҳудудида бир жойдан иккинчи жойга кўчиш, Ўзбекистон Республикасига келиш ва ундан чиқиб кетиш ҳуқуқига эга. Қонунда белгиланган чеклашлар бундан мустаснодир.

29-модда. Ҳар ким фикр, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга, конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот бундан мустаснодир.

Фикр юритиш ва уни ифодалаш эркинлиги фақат давлат сири ва бошқа сирларга тааллуқли бўлган тақдирдагина қонун билан чекланиши мумкин.

30-модда. Ўзбекистон Республикасининг барча давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва мансабдор шахслари фуқароларга уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига дахлдор бўлган ҳужжатлар, қарорлар ва бошқа материаллар билан танишиб чиқиш имкониятини яратиб бериши лозим.

31-модда. Барча учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди.

VIII БОБ. СИЁСИЙ ҲУҚУҚЛАР

32-модда. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита, ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Бундай иштирок этиш ўзини-ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда ташкил этиш йўли билан амалга оширилади.

33-модда. Фуқаролар ўз ижтимоий фаолликларини Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ митинглар, йиғилишлар ва намойишлар шаклида амалга ошириш ҳуқуқига эга. Ҳокимият органлари фақат хавфсизлик нуқтаи назаридангина бундай тадбирлар ўтказилишини тўхтатиш ёки тақиқлаш ҳуқуқига эга. Бундай тўхтатиш ва тақиқлаш устидан судга арз қилиниши мумкин.

34-модда. Ўзбекистон Республикаси фуқаролари касаба уюшмаларига, сиёсий партияларга ва бошқа жамоат бирлашмаларига уюшиш, оммавий ҳаракатларда иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар.

Сиёсий партияларда, жамоат бирлашмаларида, оммавий ҳаракатларда, шунингдек ҳокимиятнинг вакиллик органларида муҳолифатчи озчиликни ташкил этувчи шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қадр-қимматини ҳеч ким камситиши мумкин эмас.

35-модда. Ҳар бир шахс бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда ваколатли органларга, муассасаларга ёки халқ вакилига ёзма равишда ариза, таклиф ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга.

Аризалар, таклифлар ва шикоятлар қонунда белгиланган тартибда ва муддатларда кўриб чиқилиши шарт.

IX БОБ. ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ҲУҚУҚЛАР

36-модда. Ҳар бир шахс мулкдор бўлишга ҳақли. Банкка қўйилган омонатлар сир тутилиши ва мерос қолдириш ҳуқуқи қонун билан кафолатланади.

37-модда. Ҳар бир шахс меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, одилона шароитларда ишлаш ва қонунда кўрсатилган тартибда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқига эгадир.

Суд ҳукми билан тайинланган жазони ўташ тартибидан ёки қонунда кўрсатилган бошқа ҳоллардан ташқари мажбурий меҳнат таъқиқланади.

38-модда. Барча ёлланиб ишлаётган фуқаролар дам олиш ҳуқуқига эгадирлар. Иш вақти ва ҳақ тўланадиган меҳнат таътилининг муддати қонун билан белгиланади.

39-модда. Ҳар ким қариганда, меҳнат лаёқатини йўқотганда, шунингдек боқувчисидан маҳрум бўлганда ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ижтимоий таъминот олиш ҳуқуқига эга.

Пенсиялар, нафақалар, ижтимоий ёрдамнинг бошқа турларининг миқдори расман белгилаб қўйилган тирикчилик учун зарур энг кам миқдордан оз бўлиши мумкин эмас.

40-модда. Ҳар бир инсон малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқига эга.

41-модда. Ҳар ким билим олиш ҳуқуқига эга.

Бепул умумий таълим олиш давлат томонидан кафолатланади.

Мактаб ишлари давлат назоратидадир.

42-модда. Давлат жамиятнинг илмий, техникавий ва маънавий ривожланишига ғамхўрлик қилади, ватанимиз ва жаҳон, илмий ва маданий қадриятларидан фойдаланиш имкониятларини таъминлайди.

X БОБ. ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИНГ КАФОЛАТЛАРИ

43-модда. Давлат фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлайди.

44-модда. Ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади.

45-модда. Вояга етмаганлар, меҳнатга лаёқатсизлар ва ёлғиз кексаларнинг ҳуқуқлари давлат ҳимоясидадир.

XI БОБ. ФУҚАРОЛАРНИНГ БУРЧЛАРИ

46-модда. Барча фуқаролар Конституцияда белгилаб қўйилган бурчларини бажарадилар.

47-модда. Фуқаролар Конституция ва қонунларга риоя этишга, бошқа кишиларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари, шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилишга мажбурдирлар.

48-модда. Фуқаролар Ўзбекистон халқларининг тарихий, маънавий ва маданий меросини авайлаб асрашга мажбурдирлар.

49-модда. Фуқаролар атроф табиий муҳитга эҳтиёткорона муносабатда бўлишга мажбурдирлар.

50-модда. Фуқаролар қонун билан белгиланган солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлашга мажбурдирлар.

51-модда. Ўзбекистон Республикасини ҳимоя қилиш — ҳар бир Ўзбекистон Республикаси фуқаросининг бурчидир. Фуқаролар қонунда белгиланган тартибда ҳарбий ёки муқобил хизматни ўташга мажбур.

УЧИНЧИ БЎЛИМ

ЖАМИЯТ ВА ШАХС

XII БОБ. ЖАМИЯТНИНГ ИҚТИСОДИЙ НЕГИЗЛАРИ

52-модда. Бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилма-хил шаклдаги мулк ташкил этади.

Давлат истеъмолчиларнинг ҳуқуқи устунлигини ҳисобга олиб иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини, барча мулк шаклларининг тенг ҳуқуқлигини ва ҳуқуқий жиҳатдан баббаробар муҳофаза этилишини кафолатлайди.

Хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби дахлсиз ва давлат ҳимоясидадир.

Мулкдор фақат қонунда назарда тутилган ҳоллларда ва тартибдагина мулкидан маҳрум этилиши мумкин.

53-модда. Мулкдор мулкига ўз хоҳишича эгалик қилади, ундан фойдаланади ва уни тасарруф этади. Мулкдан фойдаланиш экологик муҳитга зарар етказмаслиги, фуқаролар, юридик шахслар ва давлатнинг ҳуқуқларини ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатларини бузмаслиги шарт.

54-модда. Ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ва бошқа табиий заҳиралар умуммиллий бойликдир, улардан оқилона фойдаланиш зарур ва улар давлат муҳофазасидадир.

XIII БОБ. ЖАМОАТ БИРЛАШМАЛАРИ

55-модда. Ўзбекистон Республикасида қонунда белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, олимларнинг жамиятлари, ёшлар ташкилотлари, ижодий уюшмалар, оммавий ҳаракатлар ва фуқароларнинг бошқа уюшмалари жамоат бирлашмалари сифатида эътироф этилади.

56-модда. Конституциявий тузумни зўрлик билан ўзгартиришни мақсад қилиб қўювчи, республиканинг суверенитети, яхлитлиги ва хавфсизлигига, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши чиқувчи, урушни, ижтимоий, миллий, ирқий ва диний адоватни тарғиб қилувчи, халқнинг соғлиғи ва маънавиятига тажовуз қилувчи, шунингдек ҳарбийлаштирилган бирлашмаларнинг, миллий ва диний руҳдаги сиёсий партияларнинг ҳамда жамоат бирлашмаларининг тузилиши ва фаолияти тақиқланади.

Махфий жамиятлар ва бирлашмалар тузиш тақиқланади.

57-модда. Давлат жамоат бирлашмаларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя этилишини таъминлайди, уларга ижтимоий ҳаётда иштирок этиш учун тенг ҳуқуқий имкониятлар яратиб беради.

Давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг жамоат бирлашмалари фаолиятига аралашишига, шунингдек жамоат бирлашмаларининг давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятига аралашишига йўл қўйилмайди.

58-модда. Касаба уюшмалари ходимларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларини ва манфаатларини ифода этадилар ва ҳимоя қиладилар. Касаба ташкилотларига аъзо бўлиш ихтиёрийдир.

59-модда. Сиёсий партиялар турли табақа ва гуруҳларнинг сиёсий иродасини ифодалайдилар ва ўзларининг демократик йўл билан сайлаб қўйилган вакиллари орқали давлат ҳокимиятини тузишда иштирок этадилар. Сиёсий партиялар ўз фаолиятларини молиявий таъминлаш манбалари ҳақида Олий Мажлисга ёки у вакил қилган органга белгиланган тартибда ошкора ҳисоб бериб турадилар.

60-модда. Дин давлатдан ажратилган. Диний бирлашмалар қонун олдида тенгдирлар. Давлат диний бирлашмаларнинг фаолиятига аралашмайди.

61-модда. Жамоат бирлашмаларини тарқатиб юбориш улар фаолиятини тақиқлаб ёки чеклаб қўйиш фақат суд қарори асосидагина амалга оширилади.

XIV БОБ. ОИЛА

62-модда. Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга.

Никоҳ томонларнинг ихтиёрий розилиги ва тенг ҳуқуқлилигига асосланади.

63-модда. Ота-оналар ўз фарзандларини вояга етгунларига қадар боқиш ва тарбиялашга мажбур.

Давлат ва жамият етим болаларни ва ота-оналарининг васийлигидан маҳрум бўлган болаларни боқиш, тарбиялаш ва ўқитишни таъминлайди, улар учун хайрия фаолиятини рағбатлантиради.

64-модда. Болалар, ота-оналарнинг насл-насабидан ва фуқаролик ҳолатидан қатъий назар, қонун олдида тенгдирлар.

65-модда. Вояга етган меҳнатга лаёқатли болалар ўз ота-оналари ҳақида ғамхўрлик қилишга мажбурдирлар.

XV БОБ. ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ

66-модда. Оммавий ахборот воситалари эркиндир ва қонунга мувофиқ ишлайди. Улар ахборотнинг тўғрилиги учун белгиланган тартибда жавобгардирлар.

Цензурага йўл қўйилмайди.

ТЎРТИНЧИ БЎЛИМ

МАЪМУРИЙ-ҲУДУДИЙ ВА ДАВЛАТ ТУЗИЛИШИ

XVI БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ МАЪМУРИЙ-ҲУДУДИЙ ТУЗИЛИШИ

67-модда. Ўзбекистон Республикаси вилоятлар, туманлар, шаҳарлар, шаҳарчалар, қишлоқлар, овуллар, шунингдек Қорақалпоғистон Республикасидан иборат.

68-модда. Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳрининг чегараларини ўзгартириш, шунингдек вилоятлар, туманлар ташкил қилиш ва тугатиш учун Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг розилиги талаб қилинади.

XVII БОБ. ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ

69-модда. Суверен Қорақалпоғистон Республикаси Ўзбекистон Республикаси таркибига киради.

Қорақалпоғистон Республикасининг суверенитети Ўзбекистон Республикаси томонидан муҳофаза этилади.

70-модда. Қорақалпоғистон Республикаси ўз Конституциясига эга.

Қорақалпоғистоннинг Конституцияси Ўзбекистон Конституциясига зид бўлиши мумкин эмас.

71-модда. Ўзбекистон қонунлари Қорақалпоғистон Республикаси ҳудудида ҳам мажбурийдир.

72-модда. Қорақалпоғистон Республикасининг ҳудуди ва чегаралари унинг розилигисиз ўзгартирилиши мумкин эмас. Қорақалпоғистон Республикаси ўз маъмурий-ҳудудий тузилиши масалаларини мустақил ҳал қилади.

73-модда. Қорақалпоғистон Республикаси Ўзбекистон Республикаси таркибидан Қорақалпоғистон халқининг умумий референдуми асосида ажралиб чиқиш ҳуқуқини сақлаб қолади.

74-модда. Ўзбекистон Республикаси билан Қорақалпоғистон Республикасининг ўзаро муносабатлари Ўзбекистон Республикаси ва Қорақалпоғистон Республикаси ўртасида тузилган шартномалар ҳамда битимлар билан тартибга солинади.

Ўзбекистон Республикаси ва Қорақалпоғистон Республикаси ўртасидаги низолар ўзаро келиштирув таомили ёрдамида ҳал этилади.

БЕШИНЧИ БЎЛИМ

ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ

XVIII БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ МАЖЛИСИ

75-модда. Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси олий давлат вакиллик органи бўлиб, қонун чиқарувчи ҳокимиятни амалга оширади.

76-модда. Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси ҳудудий сайлов округлари бўйича кўп партиялилик асосида беш йил муддатга сайланадиган 150 нафар депутатдан иборат.

Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлисига сайланиш ҳуқуқига сайлов кунигача ва сайлов куни 25 ёшга тўлган Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари эгадирлар.

Депутатликка номзодлар олдига қўйиладиган талаблар қонун билан белгиланади.

77-модда. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг мутлақ ваколатлари жумласига қуйидагилар киради:

1) Ўзбекистон Республикасининг Конституциясини қабул қилиш, унга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш;

2) Ўзбекистон Республикаси қонунларини қабул қилиш ҳамда уларга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш;

3) Ўзбекистон Республикасининг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятлари тизимини ва ваколатларини белгилаш;

4) Ўзбекистон Республикаси таркибига янги давлат тузилмаларини қабул қилиш ва уларнинг Ўзбекистон Республикаси таркибидан чиқиши ҳақидаги қарорларни тасдиқлаш;

5) бож, валюта ва кредит ишларини қонун йўли билан тартибга солиш, давлат банкларини бошқариш;

6) маъмурий-ҳудудий тузилиш масалаларини қонун йўли билан тартибга солиш, Ўзбекистон Республикасининг чегараларини ўзгартириш;

7) Ўзбекистон Республикаси ички ва ташқи сиёсатининг асосий йўналишларини белгилаш ва давлат стратегик дастурларини қабул қилиш;

8) Ўзбекистон Республикасининг бюджетини қабул қилиш ва унинг ижросини назорат этиш, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни жорий қилиш;

9) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ва маҳаллий вакиллик органларига сайлов тайинлаш; Марказий сайлов комиссиясини тузиш;

10) ваколат муддати тугаши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлов кунини тайинлаш;

11) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Раисини ва унинг ўринбосарларини сайлаш;

12) Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судини сайлаш;

13) Ўзбекистон Республикаси Олий Судини сайлаш;

14) Ўзбекистон Республикасининг Олий хўжалик судини сайлаш;

15) Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг раисини сайлаш;

16) Ўзбекистон Республикаси Президентининг Бош вазир, унинг биринчи ўринбосари ва ўринбосарларини, Вазирлар маҳкамаси аъзоларини тайинлаш ва лавозимидан озод этиш тўғрисидаги фармонларини тасдиқлаш;

17) Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унинг ўринбосарларини тайинлаш ва лавозимларидан озод этиш тўғрисидаги фармонларини тасдиқлаш;

18) Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат банки бошқармасининг раисини тайинлаш ва лавозимидан озод этиш;

19) Ўзбекистон Республикаси Президентининг вазирликлар, давлат қўмиталари ва бошқа давлат бошқаруви органларини тузиш ва тугатиш ҳақидаги фармонларини тасдиқлаш;

20) Ўзбекистон Республикаси Президентининг умумий ёки қисман сафарбарлик эълон қилиш, фавқулодда ҳолат жорий этиш, уни узайтириш ва тўхтатиш тўғрисидаги фармонларини тасдиқлаш;

21) халқаро шартномаларни ва битимларни ратификация ва денонсация қилиш;

22) давлат мукофотлари ва унвонларини таъсис этиш;

23) туманлар, шаҳарлар, вилоятларни ташкил этиш, тугатиш, номини ўзгартиш ва уларнинг чегараларини ўзгартириш;

24) ушбу Конституцияда назарда тутилган бошқа ваколатларини амалга ошириш.

78-модда. Олий Мажлис йиғилиши жами депутатларнинг камида учдан икки қисми иштирок этган тақдирдагина ваколатли ҳисобланади.

КОНСТИТУЦИЯСИ

79-модда. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ва унинг органлари йиғилишида Ўзбекистон Республикасининг Президенти, Бош вазир ва Вазирлар маҳкамасининг аъзолари, Республиканинг Конституциявий Суди, Олий Суди, Олий Хўжалик Суди раислари, Бош прокурори, Марказий Давлат Банки бошқармасининг раиси иштирок эта оладилар.

80-модда. Ваколат муддати тугагач, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси янги чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси иш бошлагунига қадар ўз ваколатини сақлаб қолади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг сайловдан кейинги биринчи йиғилиши Марказий сайлов комиссияси томонидан сайловдан кейин икки ойдан кечиктирмай чақирилади.

81-модда. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисида қонун лойиҳаларини таклиф этиш ташаббуси билан чиқиш ҳуқуқига Ўзбекистон Республикасининг Президенти, шунингдек ўз давлат ҳокимиятининг олий органи орқали Қорақалпоғистон Республикаси, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг депутатлари, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси, Ўзбекистон Республикаси Конституциявий Суди, Олий Суди, Олий хўжалик Суди, Бош прокурори эгадирлар.

82-модда. Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси қонунлар, қарорлар ва бошқа ҳужжатлар қабул қилади. Қонунни қабул қилиш учун Олий Мажлис депутатларининг кўпчилик овози талаб этилади.

Қабул қилинган қонунларнинг ва бошқа норматив ҳужжатларнинг матбуотда эълон қилиниши улар қўлланилишининг мажбурий шартидир.

83-модда. Олий Мажлис Раиси ва унинг ўринбосарлари Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси депутатлари орасидан яширин овоз бериш йўли билан сайланади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Раиси ва унинг ўринбосарлари Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ҳисоб бериб турадилар.

Ўзбекистон Олий Мажлиси Раисининг ўринбосарларидан бири Қорақалпоғистон вакили — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг депутати бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси раиси ва унинг ўринбосарларининг ваколат муддати — 5 йил.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Раиси этиб бир шахсни сурункасига икки муддатдан ортиқ сайлаш мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Раиси, Олий Мажлис депутатларининг учдан икки қисмидан кўпроғининг берган яширин овоз бериш йўли билан муддатидан илгари чақириб олиниши мумкин.

84-модда. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Раиси:

— Олий Мажлис муҳокамасига қўйиладиган масалаларни тайёрлашга умумий раҳбарлик қилади;

— Олий Мажлис йиғилишларини чақиради, Олий Мажлис кун тартибига киритиладиган таклифларни қўмиталар ва комиссиялар раислари билан биргаликда тайёрлайди;

— Олий Мажлис йиғилишларида раислик қилади;

— Олий Мажлис қўмиталари ва комиссияларининг фаолиятини мувофиқлаштириб туради;

— қонунларнинг ва Олий Мажлис қарорларининг бажарилишини назорат қилишни ташкил этади;

— парламентлараро алоқаларни амалга ошириш ишларига ва халқаро парламент ташкилотлари иши билан боғлиқ гуруҳлар фаолиятига раҳбарлик қилади;

— Олий Мажлис Раисининг ўринбосарларини, Олий Мажлис қўмиталари ва комиссиялари раисларини сайлаш учун Олий Мажлисга номзодларни тақдим этади;

— қўмиталар ва комиссиялар раисларининг таклифига мувофиқ қўмиталар ва комиссиялар таркибини ўзгартириб, сўнгра бу ўзгартишларни Олий Мажлис тасдиғига киритади;

— Олий Мажлиснинг матбуот органлари фаолиятига раҳбарликни амалга оширади; Олий Мажлис матбуот органлари низомларини ва таҳрир ҳайъатларини ҳамда уларнинг ишлаши учун зарур ҳаражатлар сметасини тасдиқлайди; Олий Мажлисга қарашли матбуот органлари муҳаррирларини тайинлайди ва лавозимларидан озод қилади;

— Олий Мажлис депутатлари ва девонининг ишлаши учун зарур ҳаражатлар сметасини тасдиқлайди;

— Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорларини имзолайди.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Раиси фармойишлар чиқаради.

85-модда. Олий Мажлис қонун лойиҳалари тайёрлаш ишларини олиб бориш, Олий Мажлисга ҳавола этиладиган масалаларни дастлабки тарзда кўриб чиқиш ва тайёрлаш, Олий Мажлиснинг юқорида кўрсатилган ваколатларини амалга ошириш, қонунларнинг ва Олий Мажлис бошқа қарорларининг ижросини назорат қилиб туриш учун депутатлар орасидан қўмиталар ва комиссиялар сайлайди.

Олий Мажлис зарур бўлган тақдирда доимий ҳамда мувақкат ишловчи депутатлик, тафтиш ва бошқа комиссияларни тузади.

86-модда. Олий Мажлис депутатларига белгиланган тартибда уларнинг депутатлик фаолияти билан боғлиқ бўлган ҳаражатлари қопланади. Олий Мажлисда доимий ишлайдиган депутатлар ўз ваколатлари даврида бошқа ҳақ тўланадиган лавозимни эгаллашлари ва тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишлари мумкин эмас.

87-модда. Олий Мажлис депутати дахлсизлик ҳуқуқидан фойдаланади. У Олий Мажлиснинг розилигисиз жиноий жавобгарликка тортилиши, ҳибсга олиниши ёки суд томонидан бериладиган маъмурий жазога тортилиши мумкин эмас.

XIX БОБ.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ПРЕЗИДЕНТИ

88-модда. Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ўзбекистон Республикасида давлатнинг ва ижро этувчи ҳокимиятнинг бошлиғидир.

89-модда. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига ўттиз беш ёшдан кичик бўлмаган, давлат тилини яхши биладиган, бевосита сайловгача камида 10 йил Ўзбекистон ҳудудида муқим яшаган Ўзбекистон Республикаси фуқароси сайланиши мумкин. Бир шахс сурункасига икки муддатдан ортиқ Ўзбекистон Республикасининг Президенти бўлиши мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари томонидан умумий, тенг ва тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи асосида яширин овоз бериш йўли билан беш йил муддатга сайланади. Президентни сайлаш тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонуни билан белгиланади.

90-модда. Президент ўз вазифасини бажариб турган даврда сиёсий партияга аъзолигини тўхтатиб туради, бошқа ҳақ тўланадиган лавозимни эгаллаши, вакиллик органининг депутати бўлиши, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиши мумкин эмас.

Президентнинг шахси дахлсиздир ва қонун билан муҳофаза этилади.

91-модда. Президент Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси йиғилишида қуйидаги қасамёдни қабул қилган пайтдан бошлаб ўз лавозимига киришган ҳисобланади:

«Ўзбекистон халқига садоқат билан хизмат қилишга, Республиканинг Конституцияси ва қонунларига қатъий риоя этишга, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига кафолат беришга, Ўзбекистон Республикаси Президенти зиммасига юклатилган вазифаларни виждонан бажаришга тантанали қасамёд қиламан».

92-модда. Ўзбекистон Республикасининг Президенти:

1) фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, Конституция ва қонунларига риоя этилишининг кафилидир;

2) Ўзбекистон Республикасининг суверенитети, хавфсизлиги ва ҳудудий яхлитлигини муҳофаза этиш, миллий-давлат тузилиши масалаларига доир қарорларни амалга ошириш юзасидан зарур чора-тадбирлар кўради;

3) мамлакат ичкарисида ва халқаро муносабатларда Ўзбекистон Республикаси номидан иш кўради;

4) музокаралар олиб боради ва Ўзбекистон Республикасининг шартнома ва битимларини имзолайди; Республика томонидан тузилган шартномаларга, битимларга ва унинг мажбуриятларига риоя этилишини таъминлайди;

5) ўз ҳузурида аккредитациядан ўтган дипломатик ва бошқа вакилларнинг ишонч ва чақирув ёрлиқларини қабул қилади;

6) Ўзбекистон Республикасининг чет давлатлардаги дипломатик ва бошқа вакилларини тайинлайди ҳамда лавозимларидан озод қилади;

7) Республика Олий Мажлисига ҳар йили ички ва халқаро аҳвол хусусида маълумотнома тақдим этади;

8) ижро этувчи ҳокимият девонини тузади ва унга раҳбарлик қилади; республика олий ҳокимияти ва бошқарув органларининг баҳамжиҳат ишлашини таъминлайди; Ўзбекистон Республикаси вазирликларини, давлат қўмиталарини ҳамда давлат бошқарувининг бошқа органларини тузади ва тугатади, шу масалаларга доир Фармонларни Олий Мажлис тасдиғига киритади;

9) Бош вазир, Бош вазирнинг биринчи ўринбосари, Вазирлар маҳкамаси аъзоларини, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унинг ўринбосарларини тайинлайди ва лавозимидан озод қилади, кейинчалик бу масалаларни Олий Мажлиснинг тасдиғига киритади;

10) Олий Мажлисга Конституциявий суд раиси ва аъзолари, Олий суд раиси ва аъзолари, Олий хўжалик суди раиси ва аъзолари, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки бошқармасининг раиси, Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг раиси лавозимларига номзодларни тақдим этади;

11) вилоят, туман, шаҳар ва хўжалик судларининг судьяларини тайинлайди ва лавозимларидан озод этади;

12) вилоятлар ҳокимларини ва Тошкент шаҳар ҳокимини тайинлайди ва лавозимидан озод қилади, бу масалаларни тегишли халқ депутатлари Кенгашининг тасдиғига қўяди; Конституцияни, қонунларни бузган, ҳоким шаъни ва қадр-қимматига доғ туширадиган ҳатти-ҳаракат қилган туман ва шаҳар ҳокимларини Президент ўз қарори билан лавозимидан озод этишга ҳақли;

13) республика бошқарув органларининг, шунингдек ҳокимларнинг қабул қилган ҳужжатларини тўхтатади ва бекор қилади;

14) Ўзбекистон Республикасининг қонунларини имзолайди; қонунга ўз эътирозларини илова этиб, уни такрорий муҳокама қилиш ва овозга қўйиш учун Олий Мажлисга қайтаришга ҳақли. Агар Олий Мажлис илгари ўзи қабул қилган қарорни учдан икки қисмдан иборат кўпчилик овоз билан тасдиқласа, Президент қонунни имзолайди;

15) фавқулодда вазиятлар (реал ташқи хавф, оммавий тартибсизликлар, йирик ҳалокат, табиий офат, эпидемиялар) юз берган тақдирда фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлашни кўзлаб, Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ёки унинг айрим жойларида фавқулодда ҳолат жорий этади, қабул қилган қарорини уч кун мобайнида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тасдиғига киритади. Фавқулодда ҳолат жорий этиш шартлари ва тартиби қонун билан белгиланади;

16) Республика Қуролли Кучларининг Олий Бош қўмондони ҳисобланади. Қуролли Кучларнинг олий қўмондонларини тайинлайди ва вазифасидан озод қилади; олий ҳарбий унвонларни беради;

17) Ўзбекистон Республикасига ҳужум қилинганда ёки тажовуздан бир-бирини мудофаа қилиш юзасидан тузилган шартнома мажбуриятларини бажариш зарурияти туғилганда уруш ҳолати эълон қилади, бу қарорини уч кун ичида Олий Мажлис тасдиғига киритади;

18) Ўзбекистон Республикасининг орденлари, медаллари ва ёрлиғи билан мукофотлайди, Ўзбекистон Республикасининг малакавий ва фахрий унвонларини беради;

19) Ўзбекистон Республикасининг фуқаролигига ва сиёсий бошпана беришга оид масалаларни ҳал этади;

20) Ўзбекистон Республикасининг судлари томонидан ҳукм қилинган фуқароларни гуноҳидан кечади ва авф этиш тўғрисидаги ҳужжатларни қабул қилади;

21) Ўзбекистон Республикасининг қонунларига мувофиқ ўз ваколатига берилган бошқа масалаларни ҳал қилади.

Президент ўз ваколатларини бажаришни давлат идораларига ёки мансабдор шахсларга топшириш ҳақли эмас.

93-модда. Ўзбекистон Республикасининг Президенти Конституцияга ва қонунларга асосланиб ҳамда уларни ижро этиш юзасидан республиканинг бутун ҳудудида мажбурий кучга эга бўлган фармонлар, қарорлар ва фармойишлар чиқаради.

94-модда. Олий Мажлис таркибида унинг нормал фаолиятини тақдидга соладиган ҳал қилиб бўлмайдиган ихтилофлар юз берганда ёҳуд у бир неча марта Конституцияга зид қарорлар қабул қилган тақдирда, Президентнинг Конституциявий Суд билан бамаслаҳат қабул қилган қарори асосида Олий Мажлис тарқатиб юборилиши мумкин. Олий Мажлис тарқатилгандан сўнг унга янги сайлов уч ой мобайнида ўтказилади.

Олий Мажлис фавқулодда ҳолат жорий этилган даврда тарқатилиши мумкин эмас.

95-модда. Ўзбекистон Республикасининг Президенти бетоблиги сабабли ўз вазифасини бажара олмаслиги Олий Мажлис тузган давлат тиббий комиссияси хулосаси билан тасдиқланган тақдирда ўн кун муддат ичида Олий Мажлиснинг фавқулодда йиғинида депутатлар орасидан Ўзбекистон Республикаси Президенти вазифасини вақтинча бажарувчи сайланади. Бу ҳолда уч ой муддат ичида Ўзбекистон Республикаси Президентининг умумхалқ сайлови ўтказилиши шарт.

96-модда. Ваколат муддати тугаши муносабати билан истеъфога чиққан Президент умрбод Конституциявий Суд аъзоси этиб тасдиқланади.

XX БОБ.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ҲУЗУРИДАГИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИ

97-модда. Вазирлар маҳкамаси таркибини Ўзбекистон Республикаси Президенти тузади ва у Олий Мажлис томонидан тасдиқланади.

Қорақалпоғистон Республикаси ҳукуматининг бошлиғи Вазирлар маҳкамаси таркибига ўз лавозими бўйича киради.

Вазирлар маҳкамаси иқтисодиётнинг, ижтимоий ва маънавий соҳанинг самарали фаолиятига раҳбарликни қонунлар, Олий Мажлиснинг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари ижросини таъминлайди.

Вазирлар маҳкамаси амалдаги қонунларга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги барча органлар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар томонидан бажарилиши мажбурий бўлган қарорлар ва фармойишлар чиқаради.

Вазирлар маҳкамаси янги сайланган Олий Мажлис олдида ўз ваколатларини зиммасидан соқит қилади.

Вазирлар маҳкамасининг фаолиятини ташкил этиш тартиби ва ваколат доираси қонун билан белгиланади.

XXI БОБ.

МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ АСОСЛАРИ

98-модда. Вилоятлар, туманлар ва шаҳарларда (туманга бўйсунадиган шаҳарлардан, шунингдек шаҳар таркибига кирувчи туманлардан ташқари) ҳокимлар бошчилик қиладиган халқ депутатлари Кенгашлари ҳокимиятнинг вакиллик органлари бўлиб, улар давлат ва фуқароларнинг манфаатларини кўзлаб ўз ваколатларига тааллуқли масалаларни ҳал этадилар.

99-модда. Маҳаллий ҳокимият органлари ихтиёрига қуйидагилар киради:

қонунийликни, ҳуқуқ-тартиботни ва фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлаш;

ҳудудларни иқтисодий, ижтимоий ва маданий ривожлантириш масалалари;

маҳаллий бюджет, маҳаллий солиқлар, йиғимларни белгилаш ва улардан фойдаланиш; бюджетдан ташқари жамғармаларни ҳосил қилиш;

коммунал хўжаликни бошқариш;

атроф-муҳитни муҳофаза қилиш;

фуқаролик ҳолатларини қайд этишни таъминлаш;

норматив ҳужжатларни қабул қилиш ҳамда Ўзбекистон Республикаси Конституциясига ва Ўзбекистон Республикаси қонунларига зид келмайдиган бошқа ваколатларни амалга ошириш.

100-модда. Маҳаллий ҳокимият органлари Ўзбекистон Республикасининг қонунларини, Президент фармонларини, давлат ҳокимиятининг юқори органлари қарорларини амалга оширадилар, халқ депутатлари қуйи Кенгашлари фаолиятига раҳбарлик қиладилар, республика ва маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни муҳокама қилишда қатнашадилар.

Юқори органларнинг ўзларига берилган ваколат доирасида қабул қилган қарорлари қуйи органлар ижро этиши учун мажбурийдир.

Халқ депутатлари Кенгашлари ва ҳокимларнинг ваколатлари муддати — 5 йил.

101-модда. Вакиллик ва ижроия ҳокимиятни тегишли бўлишлигига қараб, вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари бошқаради.

Вилоятлар ҳокимлари ва Тошкент шаҳри ҳокими Президент томонидан тайинланади ва лавозимидан озод қилинади ҳамда тегишли халқ депутатлари Кенгаши томонидан тасдиқланади.

Туман ва шаҳарларнинг ҳокимлари тегишли вилоят ҳокими томонидан тайинланади ҳамда тегишли халқ депутатлари Кенгаши томонидан тасдиқланади.

Шаҳарлардаги туманларнинг ҳокимлари тегишли шаҳар ҳокими томонидан тайинланади ва шаҳар халқ депутатлари Кенгаши томонидан тасдиқланади.

102-модда. Вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари ўз ваколатларини яккабошчилик асосида амалга оширадилар ва ўзлари раҳбарлик қилаётган органларнинг қарорлари ва ҳаракатлари учун шахсан жавобгардирлар.

Барча бўғиндаги халқ депутатлари маҳаллий Кенгашлари ва ҳокимларининг фаолиятини ташкил қилиш, уларнинг ваколат доираси ва сайланиш тартиби қонунлар билан белгиланади.

103-модда. Ҳоким ўзига берилган ваколатлар доирасида тегишли ҳудуддаги барча корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, бирлашмалар ва жамиятлар, шунингдек мансабдор шахслар ва фуқаролар томонидан бажарилиши мажбурий бўлган қарорлар қабул қилади.

104-модда. Қишлоқ ва маҳаллаларда фуқароларнинг йиғинлари ўзини-ўзи бошқариш органлари бўлиб, улар икки ярим йил муддатга Кенгаш раисини (оқсоқолини) ва унинг маслаҳатчиларини сайлайди.

Ўзини-ўзи бошқариш органларини сайлаш тартиби, фаолиятини ташкил этиш ҳамда ваколат доираси қонун билан белгиланади.

XXII БОБ.

САЙЛОВ ТИЗИМИ

105-модда. Ўзбекистон Республикасининг барча фуқаролари вакиллик органларига сайлаш ва сайланиш ҳуқуқига эга. Ҳар бир сайловчи бир овозга эга. Овоз бериш ҳуқуқи, ўз хоҳиш-иродасини билдириш тенглиги ва эркинлиги қонун билан кафолатланади.

Ўзбекистон Республикасида Президент сайлови, ҳокимиятнинг вакиллик органлари сайлови умумий, тенг, тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи асосида яширин овоз бериш йўли билан ўтказилади. Ўзбекистон Республикасининг 18 ёшга тўлган фуқаролари сайлаш ҳуқуқига эгадирлар.

Суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган фуқаролар, шунингдек озодликдан маҳрум этиш жойларида жазосини ўтаётган маҳкумлар сайланиши мумкин эмас ва сайловда қатнашмайдилар. Бошқа ҳар қандай ҳолларда фуқароларнинг сайлов ҳуқуқларини тўғридан-тўғри ёки билвосита чеклашга йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикаси фуқароси бир вақтнинг ўзида иккидан ортиқ вакиллик органида депутат бўлиши мумкин эмас.

Сайлов ўтказиш тартиби қонун билан белгиланади.

XXIII БОБ.

СУД ҲОКИМИЯТИ

106-модда. Ўзбекистон Республикасида суд ҳокимияти қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлардан, сиёсий партиялардан, бошқа жамоат бирлашмаларидан мустақил ҳолда иш юритади.

107-модда. Ўзбекистон Республикасининг Суд тизими 10 йил муддатга сайланадиган Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди, Ўзбекистон Республикаси Олий суди, Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди, Қорақалпоғистон Республикасининг Олий Судидан, беш йил муддатга тайинланадиган вилоят судлари, Тошкент шаҳар суди, туман, шаҳар ва хўжалик судларидан иборат.

Судларни ва уларнинг фаолиятини ташкил этиш тартиби қонун билан белгиланади.

Фавқулодда судлар тузишга йўл қўйилмайди.

108-модда. Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди қонун чиқарувчи ва ижроия этувчи ҳокимиятларнинг ҳужжатлари Конституцияга қанчалик мослигига доир ишларни кўради.

Конституциявий суд сиёсат ва ҳуқуқ соҳасидаги мутахассислар орасидан Конституциявий суд раиси, раис ўринбосари ва судьяларидан шу жумладан Қорақалпоғистон Республикасининг вакилидан иборат таркибда сайланади.

Конституциявий суднинг раиси ва аъзолари депутат бўла олмайдилар. Конституциявий суднинг раиси ва аъзолари сиёсий партиялар ва ҳаракатларнинг аъзоси қилинган пайтдан бошлаб кучга киради. Улар қатъий ва улар устидан шикоят қилиш мумкин эмас.

Конституциявий судни ташкил этиш ва унинг фаолият тартиби қонун билан белгиланади.

110-модда. Ўзбекистон Республикаси Олий суди — фуқаролик, жиноий ва маъмурий судлов ишларини юргизиш борасида суд ҳокимиятининг олий органи ҳисобланади.

У томонидан қабул қилинган ҳужжатлар қатъий ва Республиканинг барча ҳудудида бажарилиши мажбурий.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди — Қорақалпоғистон Республикаси Олий суди, вилоятлар, шаҳар ва туман судларининг судлов фаолияти устидан назорат олиб бориш ҳуқуқига эга.

111-модда. Мулкчиликнинг турли шаклларига асосланган корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, шунингдек тадбиркорлар ўртасида, иқтисодиёт соҳасида ва уни бошқариш жараёнида вужудга келадиган хўжалик низоларини ҳал этиш хўжалик судлари томонидан уларнинг ваколатлари доирасида амалга оширилади.

112-модда. Судьялар мустақилдирлар, фақат қонунга бўйсунадилар. Судьяларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига бирон бир тарзда аралашишга йўл қўйилмайди ва бундай аралашиш қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади.

Судьяларнинг дахлсизлиги қонун билан кафолатланади.

Олий суд ва Олий хўжалик суди раислари ва аъзолари Олий Мажлиснинг депутати бўлолмайдилар.

Судьялар, шу жумладан туман судьялари сиёсий партиялар ва ҳаракатларнинг аъзоси бўлишлари ва ҳақ тўланадиган бирон-бир бошқа лавозимни эгаллашлари мумкин эмас.

Судья ваколат муддати тугагунга қадар судьялик вазифасидан қонунда кўрсатилган асослар бўлгандагина озод этилиши мумкин.

113-модда. Ҳамма судларда ишлар очиқ кўрилади. Ишларни ёпиқ мажлисда тинглашга қонунда белгиланган ҳоллардагина йўл қўйилади.

114-модда. Суд ҳокимияти чиқарган ҳужжатлар барча давлат органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар учун мажбурийдир.

115-модда. Ўзбекистон Республикасида суд ишларини юритиш ўзбек тилида, қорақалпоқ тилида, ёки муайян жойдаги кўпчилик аҳоли сўзлашадиган тилда олиб борилади. Суд ишлари олиб борилаётган тилни билмаган судда қатнашувчи шахсларнинг таржимон орқали иш материаллари билан тўла танишиш ва суд ишларида иштирок этиш ҳуқуқи ҳамда судда она тилида сўзлашиш ҳуқуқи таъминланади.

116-модда. Айбланувчи ҳимояланиш ҳуқуқи билан таъминланади. Суд ва тергов ишини юритишнинг ҳар қандай босқичида малакали юридик ёрдам олиш ҳуқуқи кафолатланади. Фуқароларга, корхона, муассаса ва ташкилотларга юридик ёрдам бериш учун адвокатура фаолият кўрсатади. Адвокатурани ташкил этиш ва унинг иш тартиби қонун билан белгиланади.

XXIV БОБ.

ПРОКУРАТУРА

117-модда. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қонунларнинг аниқ ва бир хилда бажарилиши устидан назоратни Ўзбекистон Республикасининг Бош прокурори ва унга итоат қилувчи прокурорлар амалга оширади.

118-модда. Прокуратура органларининг ягона марказлаштирилган тизимига Ўзбекистон Республикасининг Бош прокурори бошчилик қилади.

Қорақалпоғистон Республикасининг Прокурори Ўзбекистон Республикасининг Бош прокурори билан келишилган ҳолда Қорақалпоғистон Республикасининг олий вакиллик органи томонидан тайинланади.

Вилоятларнинг прокурорлари, туман ва шаҳар прокурорлари Ўзбекистон Республикасининг Бош прокурори томонидан тайинланади.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг, Қорақалпоғистон Республикаси Прокурорининг вилоят, туман ва шаҳар прокурорларининг ваколат муддати — 5 йил.

119-модда. Ўзбекистон Республикаси Прокуратура органлари ўз ваколатларини ҳар қандай давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва мансабдор шахслардан мустақил ҳолда, фақат қонунга бўйсуниб амалга оширадилар.

Прокурорлар ўз ваколатлари даврида сиёсий партияларга ва сиёсий мақсадларни кўзловчи бошқа жамоат бирлашмаларига аъзоликни тўхтатиб турадилар.

Прокуратура органларини ташкил этиш, уларнинг ваколатлари ва фаолият тартиби қонун билан белгиланади.

120-модда. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жиноятчиликка қарши кураш бўйича тезкор-қидирув, тергов ва бошқа махсус вазифаларни мустақил равишда бажарувчи хусусий кооператив ташкилотлар, жамоат бирлашмалари ва уларнинг бўлинмаларини тузиш ҳамда уларнинг фаолият кўрсатиши таъқиқланади.

Қонунийлик ва ҳуқуқий тартиботни, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга жамоат ташкилотлари ва фуқаролар ёрдам кўрсатишлари мумкин.

XXV БОБ.

МОЛИЯ ВА БЮДЖЕТ

121-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз молия ва пул-кредит тизимига эга.

Ўзбекистоннинг давлат бюджети Республика бюджетидан, Қорақалпоғистон Республикаси бюджетидан ва маҳаллий бюджетлардан иборат.

122-модда. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ягона солиқ тизими амал қилади. Солиқлар жорий қилишга фақат Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси ҳақли.

123-модда. Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини Республика Марказий банки бошқаради.

XXVI БОБ.

МУДОФАА ВА ХАВФСИЗЛИК

124-модда. Ўзбекистон Республикасининг Қуролли Кучлари республика манфаатларини, аҳолининг тинч ҳаётини, Ўзбекистон Республикасининг давлат суверенитетини ва ҳудудий яхлитлигини ҳимоя қилиш учун ташкил этилади.

Қуролли Кучларнинг тузилиши ва уларни ташкил этиш қонун билан белгиланади.

125-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз хавфсизлигини таъминлаш учун етарли даражада қуролли кучларига эга.

ОЛТИНЧИ БЎЛИМ

КОНСТИТУЦИЯНИ ЎЗГАРТИРИШ ТАРТИБИ

126-модда. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига ўзгартишлар Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси жами депутатларининг камида учдан икки қисмдан иборат кўпчилиги томонидан қабул қилинган қонунлар билан киритилади.

127-модда. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси тегишли таклиф киритилгандан кейин олти ой мобайнида Конституцияга ўзгартишлар ҳамда тузатишлар тўғрисида кенг ва ҳар тарафлама муҳокамани ҳисобга олган ҳолда қонун қабул қилиши мумкин. Агар Олий Мажлис Конституцияни ўзгартириш тўғрисидаги таклифни рад этса, таклиф бир йил ўтгандан кейингина қайта киритилиши мумкин.

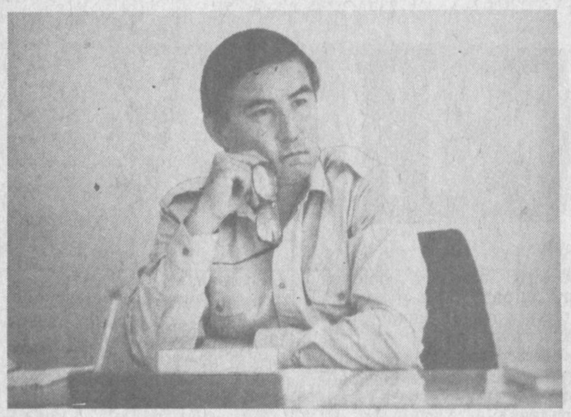

Санъатдан завқланишни истасанг, бадиий маълумотли бўл, дейишади. Муҳаммад Алининг шеърларини тушунмоқ учун эса маълум маънода билим, мозийдан хабардорлигу эртанги кунга эътиқод ҳам керак. Таржима унинг ижодида етакчи ўринни эгалласа-да, гўзал шеърияти аллақачоноқ ўз мухлисларининг қалбидан чуқур ўрин олган.

Инрик жанрларда ҳам самарали ижод қилаётган Муҳаммад Алининг «Боқий дунё» номли шеърий романида ўзбек адабиётида биринчи бўлиб Дукчи Эшон қўзғолони қаламга олинади. Унда Жиззах қўзғолонига янгича назар билан қарашга интилиш кучли эканлиги 1981 йилда яратилган асарнинг қимматини оширса, ижодкор эътиқодига ўқувчининг эътиборини ҳам жалб этади. Шоирнинг «Шафақ», «Оталар юрти», «Севсам, севилсам» каби қатор китоблари орасида қадимги ҳинд эпоси «Рамаяна», қорақалпоқ эпослари «Шаҳриёр», «Маспошшо» каби китобларнинг пайдо бўлиши ўқувчининг байрамига айланди. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Бердақ номидаги Қорақалпоғистон Давлат мукофоти соҳиби Муҳаммад Али таваллудининг 50 йиллиги, ижодий фаолиятининг 35 йиллиги тантана қилинаётган ушбу кунларда ШЕЪРИЯТ байрам қилаяпти. Орзуманд юракларнинг орзиқишларида, кулган қўзларнинг қувончида нафосатга ошнолик, нафосатга ташналик... Чунки ҳамиша равшан фикрлаб, равшан ифодаларга қалб кўрини тўкадиган ижодкорнинг ўқувчилари ҳали Муҳаммад Алида ёзилмаган китоблар, айтилмаган қўшиқлар, битилмаган достонлар бисёр эканлигига ишончлари комил. Биз серқирра ижодкорга соғлиқ, омад ва туганмас илҳом булоғи тилар эканмиз, эътиборингизга шоирнинг айрим шеърларидан ҳавола қиламиз.

МУАЛЛИМ ҲАҚИДА НАҚЛ

(ҚИЗИМГА ЁЗИБ БЕРГАНИМ)

Донишманд кишига дедилар бир кун:
«Оқилсен, яхшилаб фикрлаб кўргин!

Биринчи ўринга қўюрсен кимни —
Азиз отангними, ё муаллимни?..»

«Аввал устозимга бергаймен салом!»
Барчани ҳайратга солди бу калом.

Ёқа тутдилар-у, айтдилар: «Ҳайхот!
Наҳот отангдан ҳам улуғдир ул зот?»

«Ҳа, отам жой олмиш юрак-юракдан,
Ерга туширдилар мени фалакдан!

Устоз-чи, кўнглимни буриб иймонга,
Кўтардилар Ердан мени Осмонга!..»

●

Бўлдим ажиб шаҳарларда мен,
Бегоналик ҳиссин туймадим.
Яйраб-яйраб кулдим, ўйнадим,
Намхуш-намхуш саҳарларда мен.
Қишлоқларга боқдим, тўймадим,
Кулиб келган баҳорларда мен,
Қовоқ уйган қиш-қорларда мен,
Завқланишни асло қўймадим!
Тушунмайман, аммо негадир
Кўҳлик кўринади кўзимга,
Чет қишлоғим, чўлим ўзимга,
Юрагимдан топганми қадр,
Кўчалари тупроқ бўлса ҳам,
Шўр, чанглари кўпроқ бўлса ҳам...

ҚЎЗИЧОҚ

Яшил ўтлоқ эркаси, сакрай-сакрай тинмайсан,
Оламда не гаплар бор, англамайсан, билмайсан.
Майсаларга эгиб бош, курт-курт қиласан доим,
Онанг суюб юнгларинг ялаб қўяр мулойим.
Нарироқда аллаким сени кузатар шу чоқ,
Кўзларида недир бор, ёнида совуқ пичоқ.
Сенга боқиб кўзлари тиниб кетса, ажабмас,
Сенга қадар пичоғи синиб кетса, ажабмас...

Фотимийлар инқирози. Эллигинчи халифа Низор ал-Азиз фотимийларнинг энг йирик вакили бўлиб етишди. Унинг ҳукмронлик даврида фотимийларга қарам ерлар Бағдод халифасининг мулкидан ҳам кенгроқ эди. Ал-Азиз буюк бинокор ҳамда санъат ва ҳунармандчилик ҳомийси саналарди. У масжидлар, саройлар, кўприклар ва боғлар бунёд этди. Жуда кўнгилчан подшоҳ бўлганлигидан бирорта мусулмонни ҳафа қилган эмас. Фотимийлар турк қулларидан қирол тансоқчилари сифатида илгари шаклланиб қолган ҳарбий бирикмага эга эдилар. Ал-Азиз вафотидан кейин ўша бирикма кучая бошлади. Ислом бахтига қарши ал-Азизнинг вориси ал-Ҳаким ақлан заиф эди. У талайгина бемаъни ишларга қўл урди, насронийларни ранжитаверди ва ўзининг шундай тоқатсизлиги билан салиб ифволари натижасида ўлдирилгач, ҳокимиятни амалда унинг лашкарлари қўлга олдилар.

Санъат ва фан. Халифа ал-Азиз ўз пайтида Билимлар уйини (Дар ул-Ҳикмани) қурдирган бўлса-да, фотимийлар даврида унда ҳеч қандай илмий фаолият олиб борилмади. Улар шиалар бўлганлигидан, ўзларининг адабиётлари ва анъаналарига кўпроқ эътибор беришарди, ҳурфикрликка нафрат билан қарардилар. Оқибатда у ерда илм равнақига ҳисса қўша оладиган шоирлар, файласуфлар ва мутасаввуфлар кам чиқди. Шунга қарамай, ўз даврининг бир неча буюк олимлари фаолият кўрсатдилар. Ибн ал-Ҳайсам улар орасида тилга олишга муносибларидандир. Бу физикнинг оптика соҳасидаги хизматлари катта. Фотимийлар кўплаб ажойиб иморатлар қуриб, мусулмон меъморчилиги гўзаллигини орттирдилар. Уларнинг юксак қадрланадиган сопол, металл ва ёғоч буюмлари намуналарини ҳозир ҳам дунё кўргазмаларида учратиш мумкин.

V БОБ

АББОСИЙЛАР

Аббосийларнинг муҳим вазифаси. Аббосийларнинг давлат ичида низолар чиқаришга, ҳокимлар обрўйини тўкишга, қимматчиликка, араблар билан мусулмонлар, яъни маволилар орасида жанжалларга олиб келган бузғунчилик тарғиботи жам бўлиб, уларнинг ҳокимият тепасига чиқишини тезлаштирарди.

(Бошқа ўтган сонларда).

Умавийлар ҳам уларни ҳайратда қолдириб, ҳатто ўзларининг мунтазам қўшинларини сақлаб туриш тўғрисида ҳам қайғурмадилар. Шуларнинг ҳаммасини ҳисобга олган аббосийлар ўзлари бундай, хато ва нуқсонларга йўл қўймасликка ҳаракат қилишлари натижасида юз эллик йил мобайнида анча-мунча нарсага эришдилар. Бу араб маданиятини тиклаш, араб тилини шу даврда оламшумул аҳамиятга эга бўлган тил даражасига кўтаришдек улуғ ишни амалга оширган ўша буюк аббосийлар асри бўлди.

Ислом дунёси (750 йил). Араб дунёси тарихига бир оз саёҳат қилиш ўша давр вазиятини аниқлашни енгиллаштиради. Мадина ва Макка сиёсатдан узоқлашиб, фан ва маданият масканларига айландилар. Исломнинг ана шу азалий марказларига қайтиб келган кишилар боғ-роғли кошоналар қуриб, ўзларига хос турмуш тарзини қарор топтира бошладилар. Дамашқ мусулмонларнинг йирик шаҳарларидан бири ҳисобланарди, ал-Фустат ва Кайравон ҳукуматнинг муҳим қароргоҳларига айланди. Куфа ва Басра бўлса аллақачон ўзларининг сиёсий ҳамда маданий аҳамияти билан эътиборни тортган эдилар. Араблар чанқоқлик билан юнонлар, ҳиндлар, форслар ва шомликларнинг илмий хазинаси мағзини чақа бошладилар. Уларнинг саъй-ҳаракатлари туфайли илм ва маърифатнинг барча соҳалари барқ уриб ривожланди. Айни шу пайтда улар биринчи бўлиб форслар ҳамда византияликларнинг бошқариш тузумига фуқаролар маъмуриятини жорий этдилар ва ўз турмуш шароитларини эҳтиёжларига мувофиқлаштирдилар. Аблларнинг бундай тартиб-қоидалари Ислом дунёсининг мўмин бандалари — барча мусулмонлар орасида кенг ёйилди; уларнинг бундай таомиллари ўрганилиб, барча мусулмонларнинг умумий бахти-саодати учун аҳамияти хусусида мушоҳада юритиладиган бўлди. Бу ерда бир ярим аср ҳукм сурганчалик якдиллик бошқа ҳеч қачон ва ҳеч қаерда кузатилган эмас.

Илк аббосийлар. — Ас-Саффоҳ (750 — 754-йиллар). Умавийлардан аббосийларга буюк империя мерос қолди, унга фақат Испания ва ал-Мағриб кирмас эди. Араблар турмуши ҳали жуда оддий. Исломга интилиш эса кучли эди, ҳеч ким истилочиликдан, ҳукмдорликдан, обрўли лавозимлар ва ижодий меҳнатдан, шон-шуҳратдан безиб улгурмаганди. Буюк умавийлар тайёрлаб кетган ана шу заминда аббосийлар янада юксакроқ марраларга эришишлари мумкин эди. Улар айни шу йўлдан бордилар. Қонхўр киши бўлган биринчи халифа ас-Саффоҳ умавийлар ўзларига насиб қилган ҳамма нарсага муносибдирлар, аммо менинг қилмишларим фахрланишга арзимайди, деб тан олиш билан ўзини оқларди. «Қонхўр» таҳаллуси ҳеч кимга шон келтирмаслиги аниқ. Лекин унга ўз мавқеини сақлаб қолиш учун қатъий чора-ралар кўришга тўғри келди, чунки подшоҳлигининг дастлабки пайтданоқ кўплаб қўзғолонлар кўтарилиб турдики, уларнинг буюк Алига ва унинг ўғиллари ал-Ҳасан ва ал-Ҳусайнга ҳамда Зиёд, унинг ўғли Убайдуллоҳ, ал-Ҳажжож ибн Юсуф ва ал-Касрий сингари кейинроқ ўтган ҳокимларга эътиқоди баланд эди. Улар яхши ҳукумат қандай бўлишини билишарди. Аббосийлар тарғиботининг имкониятларини тушунганликлари учун кўп марталаб маҳфий ҳаракатлар уюштирдилар. Шу сабабдан ҳам, ас-Саффоҳ ўзига тескаричиларни темир қўл билан босиб турарди. Шунчаки салобатли кўриниш учун у кишилар олдида ўзини муқаддас қилиб кўрсатар, Ислом халифаси сифатида жума намозига Пайғамбар тўнини кийиб бошчилик қиларди. Атрофини олим кишилар билан қуршаб, аббосийлар Расулуллоҳ уруғининг ҳақиқий вакиллари эканлигига халойиқни ишонтиришга бутун кучғайратини сарфларди. Бундан равшан кўриниб турибдики, ҳозиргача халқнинг энг яхши оддий вакили бўлишдан кўра, Пайғамбар авлодига мансубликка алоҳида ва катта аҳамият бериб келинган. Халифалар Пайғамбарнинг вакилларигина эмас, балки Оллоҳ таолонинг ҳам сояси деб ҳисобланардилар. Тезда улар, ҳатто, яратган Эгам «тайинлаб қўйган» кишиларга айланиб қолдилар. Янги халифани сайлашни ҳеч ким хаёлига келтирмасди. Халифалик меросга айланди. Бундай ҳолат Али ворислари бўлган шиалар, яъни унинг номи билан боғлиқ фирқага жуда катта куч-қувват бағишлади. Уларнинг тасдиқлашларича, модомики, халифалик ҳуқуқий иш экан, бундай ҳуқуққа унинг ўғиллари ал-Ҳасан ва ал-Ҳусайн қиёфасидаги авлодларидан бошқа ҳеч ким эга бўлолмайди. Шу боисдан унинг насллари янада кўпроқ ҳуқуқлидирлар, дейишарди улар ўз фикрларини асослаган бўлишиб. Бундай ғоя кейинчалик Исломнинг парчаланиб кетишига хизмат қилди.

Ал-Мансур (754 — 775-йиллар). Қўзғолонлар. Ас-Саффоҳ қисқа умр кўрди, унинг ўрнига анча қобилиятли, лекин шафқатсизлик ва қайсарликда ундан қолишмайдиган укаси Абдужаъфар келди. Кейинчалик ал-Мансур номини олган Абдужаъфар аббосийлар давлатининг ҳақиқий асосчиси бўлди. Подшоҳлигининг дастлабки даврида ёқ у кўп сонли кўтарилишлар билан тўқнашди. Уларнинг бири Заб дарёси яқинида Марван иккинчини таслим қилиб, Шомни эгаллаган ва барча умавийларни қириб ташлаган амакиси додҳо Абдуллоҳнинг чиқиши бўлди. Ас-Соффоҳ вафот қилганида Абдуллоҳ, навбатдаги халифа мен бўламан деб ўйлаганди. Бу вазифага Абдужаъфар тайинлангач, у Куфага қўшин тортди. Абдужаъфар унга қарши бошқа бир додҳони — машҳур Абдумуслимни юборди. Абдуллоҳ кучлари 754 йили Нисибин яқинида тор-мор келтирилиб, унинг ўзи қамоқда жон берди. Бошқа аббосий — додҳо Абумуслим эса энди қудратли шахсга айланган эди.

(Давоми бор).

СЎЗ ТАГИДА СЎЗ БОР

Француз олими Дагер ўзи ишлаган фотосуратни илк бор 1839 йили жамоат олдида намойиш этганида бу мангу лаҳза намунаси шундай зўр таассурот қолдирган эдики, ҳамма ўшанда фотографиясининг ягона ва такомилига етган бирдан-бир усул эканига юз фоиз ишонган эди. Аммо кейинчалик олимлар олиб борган катта тадқиқотлар суратга олиш усулини янада такомиллаштириш имкониятлари мавжудлигини кўрсатди. Фан ва техниканинг сўнгги ютуқлари туфайлигина объект ҳақидаги барча маълумотларни ўзида тўла мужассам этган ёзув-голограммалар яратиш мумкин бўлди.

Голограмма — «тўлиқ ёзув» деган маънони англатади. Исми жисмига мувофиқ тарзда кўринарли тасвирнинг барча жиҳатларини, шу жумладан унинг ҳажмийлигини ҳам акс эттиради. Голография аслида 1947 йили манзараниг уч ўлчови тасвирини фотография йўли билан қайд қилишнинг ажойиб усулини таклиф қилган инглиз физиги Дэнис Габорнинг номи билан боғлиқдир.

◆

«Кибернетика» грек сўзи бўлиб, ўзбекча «дарға» сўзига тўғри келади ва бошқариш маъносида ишлатилади. Бу сўз биринчи марта машҳур француз олими Анри Ампер асарларида учрайди. У 1834 йилда ҳамма фанларнинг умумий таснифини туза туриб, кишилик жамиятини бошқаришга оид бўлажак фанни кибернетика деб атаган эди.

Шундай қилиб, кибернетика одамзод, кишилик жамияти ва техникада бошқариш жараёнларини ўрганувчи фан сифатида дунёга келди.

А. АЛИЕВ тайёрлаган.

Олимнинг фикри

УСЛУБМИ ЁКИ МЕТОД?

Кейинги вақтларда ўзбек тили тўғрисидаги Қонунни амалга ошириш борасида бирмунча ишлар қилинди, жумладан, атамалар ҳам тартиблаштирила бошланди. Лекин шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, атамалар бўйича ҳар хиллик ҳамон давом этмоқда. Чунончи, район, ноҳия, туман, институт, илмгоҳ, олийгоҳ каби атамаларни ҳар ким ўз билганича қўллаётгани ҳеч кимга сир эмас. Масалан, педагогикага таллуқли биргина «услуб» сўзини олиб кўрайлик. Ҳозирги вақтда халқ таълими масканларида бўлсангиз, «Услубият хонаси», «Тил услубияти кафедраси», «Бошланғич таълим услубияти», «Услубчилар хонаси» деган ёзувларга кўзингиз тушади. Матбуотда ҳам услуб, услубият атамалари кенг қўлланмоқда. Бизнингча, бу атама ўз ўрнида, мақсадга мувофиқ ҳолда қўлланмаётганга ўхшайди. Услуб сўзи метод сўзининг таржимаси бўлсада, айнан у берган маънони англатмаётир.

Метод юнонча сўздан олинган бўлиб, усул маъносини билдиради. Унда усулчи дейиш керакми? Бу ҳам унча маъқул кўринмайди. Услуб, услубият эса стиль, стилистика маъносини беради. Шундай экан, педагогик атамалардаги чалкашликка барҳам бериш зарур.

Бизнинг фикримизча, метод, методист, методика юнон тилидан кириб келган халқаро атамадир. Демак, ўзбек тили атамашунослиги ҳам уни шундай қабул қилмоғи мақсадга мувофиқдир.

Яқинда Низомий номли Тошкент давлат педагогика институтида «Тилимиз истиқлоли ва истиқболи» мавзусида илмий-амалий конференция бўлиб ўтди. Ўзбекистон Республикаси Атамақўмининг раиси, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёқубов, Ўзбекистон Республикаси ФА Тилшунослик институти директори, ЎзР ФА мухбир аъзоси, профессор Азимжон Ҳожиев, Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги миллий қадриятлар бўлими масъул ходими Анваржон Жабборов ва бошқа кўпгина масъул ходимлар, таниқли тилшунос олимлар иштирок этган бу катта анжуманда атамалар ҳақида қизғин муҳокама, баҳс-мунозаралар бўлди. Жумладан, метод — услуб сўзи ҳақидаги мулоҳазаларга Атамақўм аъзоси, профессор А. Ҳожиев шундай фикр билдирди.

— Ҳақиқатан ҳам, услуб сўзи стиль маъносини билдиради. Методнинг маъноси услуб эмас, усулдир...

Шундай бўлгач, бундан кейин матбуотда ҳам, ҳамма жойда бир хилда: метод, методист, методика ва стиль, стилистика атамаларини ўз ўрнида қўллашни тавсия этамиз. Услуб, услубчи, услубиятни эса метод, методист, методика маъносида қўллаш мақсадга мувофиқ эмас.

Байт ТУРДИЕВ,
педагогика фанлари номзоди, доцент.

МЕҲР, ОҚИБАТ, ОДАМЛАР...

БОЛАЛАР УЙИДА СУННАТ ТЎЙИ

Хўжайли шаҳридаги Ҳамза номли 1-болалар уйида тантанавор қарнай-сурнай садолари янгради. Бу ерда тарбия топаётган Рафаэль Ғаффоров, Азамат Жиёналиев, Санжар Давлатёров, Нурқанот Қувонишев, Талғат Юсупов, Ботир Бойтўраев, Ҳамид Дуйсенғалиевларнинг суннат тўйи ўтказилди. Хўжайли райони ҳокимияти ва Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги томонидан уюштирилган ушбу тантанага давлат ва жамоа хўжаликлари, ташкилот, корхона, муассасаларнинг раҳбар ходимлари, меҳнат ва уруш фахрийлари, маҳалла қўмиталарининг раислари, республика ва район хайрия жамғармаларининг бошлиқлари, район ва шаҳар халқ таълими бўлими мудирлари, кенг жамоатчилик вакиллари иштирок этишди. Тўй шодиёнасига Бердақ номли Қорақалпоғистон Республикаси давлат филармонияси артистларининг шўх ашула ва рақслари, Хўжайли шаҳар маданият бўлими қошидаги дастанинг чиқишлари алоҳида файзу тароват бағишлади. Ўша куни болалар уйининг Хўжайли шаҳридаги агросаноат банкининг 00142819-рақамли счётига корхона, ташкилот, муассасалардан ва айрим фуқаролардан тўёна маблағлари келиб тушди. Бу — болаларга ғамхўрлик намунасидир.

Тўй тантаналарида Қорақалпоғистон Республикаси Олий Кенгашининг Раиси У. Аширбеков, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашининг Раиси Р. Йўлдошев, Қорақалпоғистон Республикаси халқ таълими вазири Т. Атамуротов, Хўжайли райони ҳокими С. Нурхўжаев ва бошқа раҳбар ходимлар қатнашдилар.

Ғ. ЕҚУБОВ,
ўз мухбиримиз.

АДАБИЙ КЕЧА

Нукус шаҳридаги Марат Нурмуҳамедов номли ўрта мактабда Қорақалпоғистон халқ ёзувчиси Хўжабек Сейитовнинг 75 ёшга тўлганлиги муносабати билан адабий кеча бўлиб ўтди.

Ёзувчининг ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақида филология фанлари номзоди Қ. Жумажонов маъруза қилди. Шундан сўнг юбиляр адибни Қорақалпоғистон халқ шоири Б. Қайпназаров, ёзувчи, филология фанлари номзодлари И. Қурбонбоев, А. Қожиқбоев ва бошқалар самимий табрикладилар.

Ўз мухбиримиз.

Бош муҳаррир Аҳмаджон ДОЛИМОВ.

Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги вазир муовини Х. Ф. Маъсудовга отаси, меҳнат ва партия фахрийси

Маъсуд домла ўғли ПАТХИДДИНнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Тошкент шаҳар Ҳокими маҳкамасининг халқ таълими бош бошқармаси Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирининг муовини Х. Ф. Маъсудовга отаси

Маъсуд домла ўғли ПАТХИДДИНнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Низомий номли Тошкент давлат педагогика институти ректорати ва жамоат ташкилотлари, давлат ва ҳуқуқ асослари кафедраси аъзолари кафедра ўқитувчиси Х. Тўйчиевага отаси

Исмоил ТЎЙЧИЕВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Фарғона вилояти халқ таълими бошқармаси республика халқ таълими вазирининг муовини Х. Ф. Маъсудовга отаси

Маъсуд домла ўғли ПАТХИДДИНнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

Т. Н. Қори-Ниёзий номли Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти жамоаси бадиий-мусиқий тарбия бўлимининг катта илмий ходими Ҳ. Эгамовга падари бузруквори

Худойберди ота ЭГАМОВнинг

вафоти муносабати билан таъзия билдиради.

Т. Н. Қори-Ниёзий номли Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти жамоаси бош ҳисобчи М. Ўриновага волидаси

Муҳтарамхон ҲАСАНОВАнинг

бевақт вафоти муносабати билан таъзия билдиради.

«Маърифат», «Учитель Узбекистана» рўзномалари жамоаси Ўзбекистон халқ таълими вазири муовини Х. Ф. Маъсудовга отаси

Маъсуд домла ўғли ПАТХИДДИНнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия билдиради.

«Маърифат» рўзномаси жамоаси таҳририят мухбири Саломат Ҳасановага акаси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи

Эргашхон ҲАСАНОВнинг

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

ХОТИРА

ЎЗИГА ХОС МАКТАБ ЯРАТГАН ЭДИ

Ҳаётда шундай забардаст, улуғ кишилар бўладики, улар ибратли умрлари, амалга оширган беқиёс ишлари билан ўзларидан кейинги авлодлар хотирасида мангуликка муҳрланиб қоладилар. Ана шундай инсонлардан бири, халқ педагогикасининг жонкуяри Очил ака Тожибоевдир. Очил ака бор-йўғи 55 йил умр кўрди. Бироқ шу қисқа давр ичида бутун умрини, кучини, бор билимини ёшлар тарбиясига бағишлаб, уларнинг мурғак қалбларидан ўзига муносиб жой топа олди. О.Тожибоев халқ таълими соҳасида ҳақиқатан ҳам ўзига хос мактаб яратган ўқитувчилар тоифасидан эди. Очил аканинг нутқи шундай таъсирчан ва маъноли эдики, синф ва мактабдан ташқари бўладиган тантаналарда ўз фикр ва мулоҳазалари билан ўқувчиларни, айниқса ота-оналарни беҳад ҳаяжонлантириб, ўзининг ноёб қобилият эгаси эканлигини кўрсатарди.

Бошланғич синфнинг етук мутахассис билимдони Очил ака Тожибоев айниқса ўқиш ва мусиқа дарсларини ўзига хос оҳанг ва услубда ўтарди. Чиройли, оҳангдор, ифодали ўқишдан сўнг нотаниш ва мавҳум сўз, ибораларнинг маъносига эътиборини қаратиб, изоҳ билан ғоявий мазмунини лўнда, аниқ ва ихчам тушунтириб, кейин сўзлатар ва ёздирарди. Унинг яна бир маҳорати шундаки, муаллим болаларни китоб билан ишлашларига алоҳида аҳамият берар, мустақил хулосалар, фикрлар чиқаришга даъват этарди. У синфнинг руҳий ҳолатини пайқаб турар, болаларни ҳеч қачон койимас, турли усул ва педагогик маҳорат билан уларни ўзига эргаштира оларди. Унга бу йўлда халқимизнинг минг йиллар давомида тўплаган бой тажрибалари, бола тарбиясига оид халқ томонидан яратилган педагогик дурдоналар эртак ва достонлар қўл келган бўлса, ажаб эмас. Бироқ шу нарса аёнки, Очил ака Тожибоев халқ педагогикасига ўта таянган, уни яхши ўзлаштириб, ҳаёти, фаолиятида тадбиқ этган оддий, камтарин заҳматкаш инсонлардан эди. Бола тарбиясида халқ яратган педагогиканинг моҳияти жуда каттадир. Демак, дарс — мактаб ўқувчиларига таълим-тарбия беришнинг асосий ҳал қилувчи шаклидир. Очил ака Тожибоев буни жуда чуқур ҳис этгани ҳолда унинг дарс ўтиш методлари илмий-тадқиқот институтларининг олимлари, етакчи мутахассислари томонидан ўрганилиб, ижобий баҳоланган.

Ҳа, инсон умри — оқар дарё, дейдилар; кўз очиб юмгунча у ўтиб кетади. Мана шу берилган умрдан оқилона фойдаланиб, тарих саҳифаларидан жой олиш ва инсонлар хотирасида мангу яшаш энг яхши фазилат. Очил ака Тожибоевдан сабоқ олган шогирдлар эндиликда халқ хўжалигининг турли жабҳаларида меҳнат қилиб, устозлари ишончини оқлаб, руҳини шод этиб келмоқдалар.

Н. ИСМАТОВ,
Тошкент вилояти Бўка районидаги 8-ўрта мактаб ўқитувчиси.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул секретарь — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 33-04-21, 52-35, нашриёт диспетчери — 32-78-94, нашриёт телефон станцияси навбатчиси — 33-90-50.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концернининг босмахонаси. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

№ Г-471. ИНДЕКС: 64595. Босишга топшириш вақти 20.00. Босишга топширилди 22.30 Тираж 44761.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12